

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 11/6'2016

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. №1328 (економічні науки), Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Академією муніципального управління та Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол №37 від 22 листопада 2016 року) та Вченою Радою Академії Муніципального Управління (Протокол №35 від 24 листопада 2016 року). Повний або частковий передрук

матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції. Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 28.11.2016

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2016
© "Економіка. Фінанси. Право",
2016

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

Заступник редакційної колегії з правових наук:

Лоцихін Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, декан юридичного факультету Академії муніципального управління, Заслужений економіст України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Баймуратов Михайло Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права Маріупольського державного університету, заслужений діяч науки і техніки України
Бичкова Світлана Сергіївна, д.ю.н., професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри спеціальної техніки та оперативно-розшукового документування Національної академії внутрішніх справ
Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., професор, завідувач спеціальною кафедрою № 1 Національної академії Служби безпеки України, заслужений юрист України

Джужа Олександр Миколайович, д.ю.н., професор, головний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

Кампо Володимир Михайлович, к.ю.н., доцент, громадський діяч, заслужений юрист України

Клименко Олена Вікторівна, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Кононенко Леонід Минович, к.ю.н., професор, професор кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Копан Олексій Володимирович, д.ю.н., професор, перший заступник Керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Литвин Олександр Петрович, к.ю.н., професор, професор кафедри публічно-правових дисциплін Університету сучасних знань

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, завідувач відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького національного університету, академік міжнародної кадрової академії, відмінник освіти України, радник юстиції

Приходько Христина Вікторівна, к.ю.н., професор, доцент кафедри муніципального, цивільного та адміністративного права Академії муніципального управління

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри теорії, історії держави і права та конституційного права Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з економічних наук:

Дацій Олександр Іванович, д.е.н., професор, в.о. ректора Академії муніципального управління, Заслужений працівник освіти України

Заступник керівника редакційної колегії з економічних наук:

Бутинець Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, професор кафедри бухгалтерського обліку та аналізу за видами економічної діяльності Житомирського державного технологічного університету

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Невелєв Олександр Михайлович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та адміністративного менеджменту Академії муніципального управління

Вініченко Ігор Іванович, д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та економіки сільського господарства Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

Іванюта Василь Фалімонович, д.е.н., доцент, професор кафедри бізнес-адміністрування та зовнішньоекономічної діяльності Полтавського університету економіки і торгівлі
Клименюк Микола Миколайович, д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту Академії муніципального управління

Кондрашихін Андрій Борисович, д.е.н., доцент, завідувач кафедри державних та місцевих фінансів Академії муніципального управління

Корецька Світлана Олександрівна, д.е.н., доцент

Манецький Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, завідувач секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Сук Петро Леонідович, д.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природо-користування України

Ткаченко Сергій Анатолійович, к.е.н., доцент, виконуючий обов'язки ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Царенко Оксана В'ячеславівна, д.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту Академії муніципального управління

Керівник редакційної колегії з правових наук:

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, учений секретар Вченої ради Національної академії внутрішніх справ

Шеф-редактор:

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління Аудиторської фірми "Аналітик", Заслужений юрист України

Випусковий редактор:

Куцяк Олександр Анатолійович

ЗМІСТ

В.В. ОПАНАСЮК. Економічні передумови індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції	4
М.Б. ГУПАЛОВСЬКА, О.В. ВОЛОШИН. Пенсійний фонд України в умовах реформування пенсійної системи	8
А.Б. МОКРИЦЬКА. Управління фінансами охорони здоров'я: субстанціональний підхід	11
Л.Л. ОСТРОВЕРХ, В.В. НАРОГАН. Ретроспектива становлення та зміни монетарної політики України	14
С.В. ПРОКОПОВИЧ. Методи рейтингового оцінювання вищих навчальних закладів: компаративний аналіз і способи побудови	19
Т.А. СУХАРЕНКО, А.В. ЧЕРЕП. Оцінка ресурсного потенціалу АТ "Ощадбанк"	25
С.А. ТКАЧЕНКО. Генеральні і нетривіальні засади функції інтегрованої економічної діагностики операторно-перспективних систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань	30
Н.Є. ВІТКА. Особливості застосування SWOT та PEST-аналізу при оцінюванні конкурентоспроможності підприємств телекомунікаційної галузі	34
К.А. ЯЦЕНКО. Оцінка організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур	38

ОПАНАСЮК

Віталій Віталійович
new.new2@mail.ru

УДК 658.5

доцент, МАУП

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА В
УМОВАХ ЧЕТВЕРТОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇECONOMIC CONDITIONS OF INDIVIDUAL PRODUCTION IN THE FOURTH
TECHNOLOGICAL REVOLUTION

Стаття присвячена дослідженню економічних передумов індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції. В статті висвітлені основні тенденції та процеси у зміні умов індивідуального виробництва.

Статья посвящена исследованию экономических предпосылок индивидуального производства в условиях четвертой научно-технической революции. В статье освещены основные тенденции и процессы в изменении условий индивидуального производства.

The article investigates the economic conditions of individual production in the fourth technological revolution. The article highlights the main trends and processes in changing the conditions of individual production.

Ключові слова: економічні передумови, індивідуального виробництва, науково-технічна революція

Ключевые слова: экономические предпосылки, индивидуального производства, научно-техническая революция

Keywords: economic background, individual production, scientific and technological revolution

ВСТУП

Найважливішою рисою початку ХХІ століття є трансформація індустріальної економіки в пост-індустріальну. В основі цієї трансформації лежать зміни в процесах індивідуального виробництва, які модифіковані науково-технічним прогресом і новими економічними формами діяльності. У цих умовах потребують серйозного вивчення найбільш загальні тенденції та економічні передумови індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції.

Актуальність теми дослідження також обумовлена змінами в соціальній структурі сучасного суспільства на основі зростаючої інтелектуалізації праці, оскільки четверта науково-технічна революція являє собою корінний якісний переворот в продуктивних силах людства, заснований на перетворенні науки в безпосередню продуктивну силу суспільства.

Проблематика економічних умов індивідуального виробництва в теоретичному і конкретно-історичному плані розглядається в економічних і соціально-філософських працях зарубіжних представників традиційного інституціоналізму (Р. Арон, Д. Белл, Й. Масуда), а також українських дослідників: В.І. Скілько, В.В. Кушнерик, С.І. Коротяєв, В.С. Ігнатко.

Визначення економічних передумов індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції є недостатньо дослідженою проблемою, особливо якщо мова йде про виявлення

та систематизації економічних протиріч цієї трансформації.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні основних економічних передумов індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

В ході четвертої науково-технічної революції відбувається зміна галузевої структури суспільного виробництва. Промисловість переміститься на положення другорядної (другої за значенням) галузі, а місце провідної галузі суспільного виробництва повинна зайняти інша галузь, яка до цього займала місце підсобної галузі. Аналіз розвитку науково-технічної революції призводить до висновку, що цією галуззю суспільного виробництва є наукове виробництво.

Подібно до того, як під час третьої науково-технічної революції більшість працездатного населення перетворилося в промислових робітників і службовців; подібно до цього, при здійсненні четвертої революції більшість населення має поступово, у міру розвитку науково-технічної революції, переміститися в наукове виробництво, стати науковцями [1, с. 128].

Таким чином, можна виділити характерні ознаки і передумови четвертої науково-технічної революції:

- змінюється роль «людського ресурсу», з носія (пасивного користувача) інформації людина перетворюється в її творця (активного користувача);
- джерело продуктивності і зростання – знання, поширювані через обробку інформації;
- економічна діяльність зміщується від виробництва товарів до надання послуг;
- збільшення робочих місць для менеджерів і професіоналів;
- скорочення робочих місць в с/х та промисловому виробництві;
- зростаючим інформаційним змістом праці;
- зростання і поява професій з високою насиченістю інформацією і знаннями.

Вичерпання до кінця ХХ ст. найбільш доступних джерел енергії і сировини, досягнення традиційними технологіями своїх граничних можливостей, бурхливий розвиток мікроелектроніки та комп'ютерних систем сприяли виникненню принципово нових технологій, створення нових конструкційних матеріалів, якісних змін в організації виробництва на базі інформатики і кібернетики [2, с. 16]. Всі перераховані вище фактори повністю відповідають характерними ознаками технологічного прогресу, який створює передумови для науково-технологічного розвитку сучасного виробництва.

Четверта промислова революція, більш відома як «Індустрія 4.0», отримала свою назву від ініціативи 2011 року, очолюваної бізнесменами, політиками і вченими, які визначили її як засіб підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем», або CPS, в заводські процеси [6].

На думку прихильників такого виду інтегрованого виробництва, «Індустрія 4.0» має потенціал змінити саме визначення людської праці. Оскільки машини можуть виконувати повторювані, рутинні завдання у виробництві з набагато більшою ефективністю, ніж люди, ці завдання будуть здебільшого автоматизовані. А робітники, замість того щоб займатися грубою, повторюваною, важкою, небезпечною працею виконуватимуть завдання, які вимагають творчих, інтеграційних та неалгоритмізованих зусиль.

Одним з найбільш відчутних аспектів четвертої промислової революції є ідея «сервіс-орієнтованого проектування». Воно може варіюватися від користувачів, які використовують заводські настройки для виробництва власних продуктів, до компаній, які поставляють індивідуальні продукти індивідуальним споживачам. Потенціал такого виду виробництва величезний. Наприклад, зв'язок між розумними продуктами «Інтернету речей» і розумними машинами, які їх виробляють, тобто цей «промисловий Інтернет», означатиме, що вони зможуть виробляти себе самостійно і визначати цільове виробництво в залежності від потреб, визначених ними ж [8, с. 34].

Крім того, зростаюча інтеграція розумних заводів в промислову інфраструктуру призведе до суттєвого

зниження витрат енергії. Багато заводів витрачають багато енергії під час перерв у виробництві (зразок вихідних і святкових днів), розумний завод міг би цього уникнути.

Фурурологи давно обговорюють надлишкову природу людської праці і наслідки того, що машини займуть робочі місця, і «Індустрія 4.0» тільки посилює ці страхи. Прогнозується, що за 20 років – 47% робочих місць сучасного світу будуть автоматизовані, і мільйони робочих залишаться без роботи [9]. Проте епоха машин, була властива третій промисловій революції, коли автоматизоване обладнання набуло масового поширення. Четверта промислова революція планує змусити машини взаємодіяти між собою без втручання людини.

Проте у задоволенні потреб людства на послуги та товари машини будуть мати роль лише виконавця, збірника, а інтернет, як засіб виробництва, буде отримувати замовлення, вдосконалювати замовлення, передбачення характеристик на випередження, пошук раціонального метода виробництва та логістики та подальшого сервісу та поновлення товару чи послуги.

Важливо, що із зменшенням ролі та питомої ваги у собівартості людської праці, передбачається зменшення питомої ваги амортизації роботів та важкого обладнання, майже миттєва амортизація патентів та ноу-хау, та збільшення частки на НДКР. Фактично, висока маржинальна націнка, що є вже зараз у продукції індустрії 4.0, це необхідність миттєво амортизувати ноу-хау, та передбачити витрати на пошук наступного ноу-хау, якого, можливо ще не існує, заради забезпечення сервісу та актуалізації виробленої продукції.

Отже, передумовою індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції полягає в тому, що значне розширення можливих операцій не обов'язково зажадає створення нових робочих місць для людей, що цілком може виявитися проблемою, так як загальна чисельність населення продовжує зростати. Ця тенденція може завдати шкоди країнам, як тим, що тільки розвиваються, так і Україні. Один з основних стимулів просування четвертої промислової революції полягає в бажанні конкурувати з аутсорсингом виробництва в країнах, які розвиваються. Широкомасштабне впровадження CPS в Європі і США може змінити ситуацію з розподілом робочої сили, погіршивши становище, цих країн, які в більшій мірі покладаються на виробництво [7, с. 194].

Тенденція до зближення працівників фізичної і розумової праці, хоча і переважає, але поки ще вимагає поєднання рутинної і творчої праці і проявляється це протиріччя в зростанні неоднорідності складу персоналу підприємств. Економістами фіксуються два одночасно протилежні процеси:

- під впливом нової технології, заснованої на використанні мікроелектроніки, відбувається дроблення функцій і дискваліфікація багатьох категорій робочої сили, при цьому вимоги до кваліфікаційного рівня цих працівників знижуються;

– поява нових, більш складних процесів праці для багатьох категорій працівників означає зростання кваліфікації і спектра обов'язків.

Інтелектуалізація праці зазвичай визначається дослідниками як підвищення питомої ваги розумової праці в суспільному виробництві. Інтелектуалізація індивідуальної праці передбачає зростання ступеня її інформаційної наповненості. Мається на увазі зростання питомої ваги зусиль з пошуку і переробці інформації в загальних трудових зусиллях (який визначає ступінь інтелектуалізації праці). Наприклад, з 70-х років на професії та види діяльності, в яких присутня інтелектуальна праця, припадає більша частина припливу робочої сили, що надходить на підприємства розвинених країн. Так, в США - це 85%, у Великобританії - 95%, Японії - 90% [4, с. 170].

Інтелектуальну працю не слід ототожнювати з розумовою працею. Остання може бути як рутинною, шаблонною, так і творчою. Інтелектуальна праця є творчою. Отже, можна визначити інтелектуальну працю, як складну розумову працю на відміну від простої.

Процес інтелектуалізації суспільної праці йде по декількох напрямках. По-перше, під впливом вимог економіки змінюються сутність і принципи освіти, відбувається подальше зростання освітнього рівня і вирівнювання по галузях і професіях в результаті підтягування «малосвічених» галузей і професій до передових.

По-друге, вирішальне стратегічне значення набуває виховання особистості, спрямоване на розвиток ініціативи, творчого мислення на всіх стадіях загальноосвітньої і спеціальної підготовки. Затверджуються принципи трудової діяльності, в основі яких лежать постійне оновлення знань і освоєння нових спеціальностей.

Перетворення науки на безпосередню продуктивну силу виявилось передусім у зміні суб'єкта виробництва, підвищенні ролі загальнонаукової та спеціальної підготовки працівника, в значному збільшенні частки інженерно-технічних працівників у промислово-виробничому персоналі. По різних галузях народного господарства цифри наводять різні, але тенденція така, що складніша техніка потребує все вищого рівня освіти працівників. Саме науково-технічна революція призвела до вибухоподібного зростання чисельності інженерно-технічних і наукових працівників у сфері матеріального виробництва.

Розвиток процесів інформатизації промисловості тісно пов'язаний з інтенсифікацією комп'ютерного моделювання, вдосконаленням систем дизайну, інжинірингу, проектування і виробництва з урахуванням вимог безпеки для здоров'я людини і навколишнього середовища та індивідуалізації виробництва для задоволення потреб конкретної людини [1, с. 128].

Рушійною силою формування інформаційної економіки стає виробництво і споживання інформаційного продукту, який втілює в собі сучасні інформаційно-ринкові відносини. Інформаційні системи породжують нову якість благ та інформації як особливого блага, яка не зникає, але застаріває.

Швидке поширення інформації призводить до програмування попиту, зміни уподобань і смаків, збільшують попит на агентів, які мають унікальну інформацією і вміють нею нестандартно розпорядитися. Звідси інтелект знаходить такі характеристики: індивідуальність, різноманітність, локалізація в застосуванні, і стає провідним фактором виробництва.

Поступове зростання ролі творчої діяльності призводить до змін і факторів виробництва (зростає роль знань) і його структури (нова роль освіти як першого підрозділу в новій економіці) і суб'єкта (на зміну економічній людині приходить людина креативна). Всі ці зміни створюють позитивні і суперечливі передумови майбутнього суспільства масової творчої діяльності і формують креативну економіку.

Акцент на творчий зміст діяльності як ключовий момент креативної економіки дозволяє постулювати її інноваційний характер, заснований на створенні і реалізації нововведень. Все сильніше зростає значимість творчої індивідуальної діяльності. Творча діяльність створює загальне багатство, яке «аргію» є суспільно необхідним. В силу своєї неформальності, нестандартності домашнє господарство має великі можливості для творчості, що визначає його особливу роль у розвитку індивідуального виробництва в умовах четвертої науково-технічної революції.

Більш того, задоволення унікальних, одиничних потреб, визначення особливих стандартів, персоніфікація виробництва та унікальність вимог породжує багатоваріантність. А багатоваріантність виробництва, на протигагу моноваріантного серійного виробництва, породжує виробничу еволюцію. За рахунок «інтернету речей», та «інтернету всього», за рахунок аутсорсингу виробництва індивідуальне виробництво та персоніфіковане виробництво не буде дорожче для замовника.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в умовах четвертої науково-технічної революції центр ваги індивідуального виробництва переноситься в невиробничу сферу. Якщо в аграрній економіці провідним елементом була земля, а в індустріальній – капітал, то в сучасній – лімітуючим фактором стає інформація, накопичені, систематизовані, синтезовані, трансформовані знання. Нові технології стали результатом праці вже не «талановитих бляхарів», не унікальних машин та конвеєрів, а «високочолих інтелектуалів». Мозкова діяльність кожної людини – розумова діяльність частини людства – інтелектуальна діяльність винахідників – ... - ость селективний ланцюг індустрії 4.0. Підсумок їх діяльності – революція в сфері телекомунікацій. Знання та інформація стають стратегічними ресурсами. Це призводить, перш за все, до істотних змін в територіальному розміщенні продуктивних сил.

Четверта науково-технічна революція створює передумови для розвитку відносин вільної індивідуальності. Вони знаменують етап, який заперечує і ставлення особистої залежності, і

відносини речової залежності, який виступає як заперечення заперечення.

Таким чином, можна все достатньо чітко визначити глобальне середовище та його тренди. І логічно виникає ряд питань: яку роль виконуватиме Україна у постіндустріальну епоху? Яка буде спеціалізація країни? Яке місце у глобальній інтеграції та який вклад у світову додану вартість в процесі виробництва в індустрії 4.0 внесе наше суспільство? Відповіді на ці питання стануть чітким вектором розвитку країни та суспільств.

Список використаних джерел

1. Базелевич В.Д., Ильин В.В. Философия хозяйства. История. - К.: Знання; М.:2011. – с. 827
2. Бондаренко В.М. Новая модель роста: откуда ждать инновационного рывка? // Интеграл.- 2013. – № 3 (71) – с. 92
3. Коротяев С.І. Сучасна науково-технічна революція та її вплив на різні аспекти трудової діяльності людини [Електронний ресурс] / С.І. Коротяев // Историчний архів. – 2011. – Вип. 7. – С. 169-173. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_7_32
4. Коротяев С.І. Сучасна науково-технічна революція та її вплив на різні аспекти трудової діяльності людини / С.І. Коротяев // Историчний архів. – 2011. – Вип. 7. – С. 169-173. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ians_2011_7_32
5. Кушнерик В.В. Вплив глобалізації на розвиток науково-технічної революції [Електронний ресурс] / В.В. Кушнерик // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 8. - С. 30-34. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2012_8_6
6. Офіційний сайт платформи "Індустрія 4.0" [Електронний ресурс] // Федеральне міністерство з економічних питань та енергетики. Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень, Німеччина. – Режим доступу: <https://industrie4.0.gta.de/INDUSTRIE40/Navigation/EN/industrie-4-0>
7. Світлична В.Л. Теоретичні базис нової парадигми суспільства – економіки знань [Електронний ресурс] / В.Л. Світлична // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 3 (19). – С. 184–193. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No3/184/193.pdf>
8. Скіцько В.І. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього / В. І. Скіцько // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. - №5. С. 33-40
9. Шварцкопф Т. Індустрія 4.0 — стратегія підтримки інноваційної промисловості в федеральній землі Северний Рейн/Вестфалія. Возможности для международных компаний [Електронний ресурс] / Т. Шварцкопф // II Форум бізнесу Северо-Запада, 15 октября 2015. — Режим доступу: www.kvs.spb.ru/userfiles/003.pdf

ГУПАЛОВСЬКА
Мирослава Богданівна
kleo507@ukr.net

УДК 658.012.32

ВОЛОШИН
Оксана Василівна

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ В УМОВАХ
РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

PENSION FUND OF UKRAINE UNDER
PENSION REFORM

к.е.н., доцент, Тернопільський національний економічний університет

головний спеціаліст відділу з питань призначення та перерахунку і виплати пенсій Управління Пенсійного фонду України в Іршавському районі, студент магістратури факультету фінансів, Тернопільський національний економічний університет

У статті розглянуто теоретичні засади функціонування Пенсійного фонду як фінансового інституту, здійснено оцінку його діяльності в Україні, а також окреслено проблеми функціонування Пенсійного фонду України та шляхи їх вирішення в умовах реформування пенсійної системи.

В статье рассмотрены теоретические основы функционирования Пенсионного фонда как финансового института, осуществлена оценка его деятельности в Украине, а также обозначены проблемы функционирования Пенсионного фонда Украины и пути их решения в условиях реформирования пенсионной системы.

In the article the theoretical principles of operation of the pension fund as a financial institution, the estimation of its activity in Ukraine and outlined the problems of the Pension Fund of Ukraine and their solutions in terms of reforming the pension system.

Ключові слова: Пенсійний фонд України, пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, пенсія, пенсійний вік, пенсійний стаж

Ключевые слова: Пенсионный фонд Украины, пенсионное страхование, пенсионное обеспечение, пенсия, пенсионный возраст, пенсионный стаж

Keywords: Pension Fund of Ukraine, pension insurance, pension, pension, retirement age, the pension fund

ВСТУП

Євроінтеграційні орієнтири України, посилення соціальної спрямованості ринкових перетворень вимагають, щоб соціально-економічна політика держави та діяльність уряду щодо її реалізації були направлені на досягнення високих стандартів якості життя та загальнолюдських цінностей. Це передбачає надійний соціальний захист населення і належне їх пенсійне забезпечення, як один із визначальних чинників суспільного добробуту.

В умовах ринкової економіки гарантування достатнього рівня пенсійного забезпечення громадянам похилого віку є одним із найважливіших завдань держави. Адже саме рівень турботи пенсіонерів та незахищених верств населення є ознакою цивілізованої держави. Побудова ефективної пенсійної системи сьогодні залишається серед найактуальніших проблем влади.

З метою забезпечення пенсійного страхування, в Україні створено самостійну державну установу, яка має статус державного цільового фонду – Пенсійний фонд України (ПФУ). Кошти бюджету Пенсійного фонду України – основне джерело фінансування пенсійного забезпечення громадян України.

Від часу створення в Україні такої важливої державної соціальної і фінансової інституції як

Пенсійний фонд минуло 25 років. За цей період відбулося багато доленосних подій у житті країни, що характеризують становлення нової, незалежної держави, її економічних і соціальних складових. Багато перетворень в цей період відбулося й відбувається і у сфері пенсійного страхування – фактично вже десятиріччя тривають процеси, пов'язані з проведенням пенсійної реформи.

Дану тему висвітлюють багато науковців, серед них вагомий внесок у вирішення проблем пенсійного забезпечення, загалом, і функціонування Пенсійного фонду, зокрема, зробили: Василик О., Зайчук Б., Захарко М., Коваленко О., Коровіна З., Ларіонова Л., Лібанова Е., Мельник О., Огій О., Окольніков К., Онишко С., Остапенко Д., Сирота І., Шаварина М., Шаманська Н. та ін.

Забезпечення стійкого функціонування Пенсійного фонду України – одне з найактуальніших завдань соціальної політики держави на сучасному етапі соціально-економічних реформуваль, що і обумовлює актуальність даної статті.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування перспектив розвитку Пенсійного фонду України в умовах реформування пенсійної системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet та нормативно-правові акти.

Під час дослідження використано методи систематизації, структурно-логічного аналізування, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Формування нової, всеохоплюючої і справедливої системи пенсійного забезпечення населення, як зазначає І. Оклей – процес тривалий, багатоступеневий і тісно пов'язаний з економічними, фінансовими, адміністративними реаліями функціонування Пенсійного фонду [1]. Система пенсійного забезпечення змінювалася в процесі історичного розвитку під впливом багатьох факторів, серед яких можна назвати традиції, менталітет народу, економічні та соціальні процеси тощо. У зв'язку з цим і функції та завдання Пенсійного фонду як органу влади змінювалися.

Пенсійний фонд України входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення персоналізованого обліку надходжень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [2].

Основним призначенням Пенсійного фонду є надання фінансової допомоги тим громадянам, що в силу тих чи інших причин втратили працездатність і не здатні самі себе забезпечувати.

Виконання поставлених перед Фондом завдань потребує їх належного фінансового забезпечення шляхом формування надійної дохідної бази. Однак, сьогодні солідарна пенсійна система працює в умовах максимальної фінансової напруги. Надходження в Пенсійний фонд вже давно не забезпечують виплати пенсій.

Такої ситуації сприяє і кризовий стан економіки, адже скорочення робочих місць однозначно приводить до зменшення обсягу страхових внесків. Значну залежність Пенсійного фонду від Державного бюджету підтверджують збільшені на 2016 рік трансферти у два рази до 144,9 млрд. грн. проти 80,8 млрд. грн. у 2015 році [3].

Згідно з Порядком розроблення, затвердження та виконання бюджету Пенсійного фонду України, основними складовими бюджету Пенсійного фонду є дохідна та видаткова частини.

До бюджету Пенсійного фонду України за січень – серпень 2016 року з усіх джерел фінансування надійшло 159,5 млрд. грн., з яких власні надходження склали 71,6 млрд. грн., що на 35,2 млрд. грн. менше у порівнянні з відповідним показником 2015 року (рис. 1).

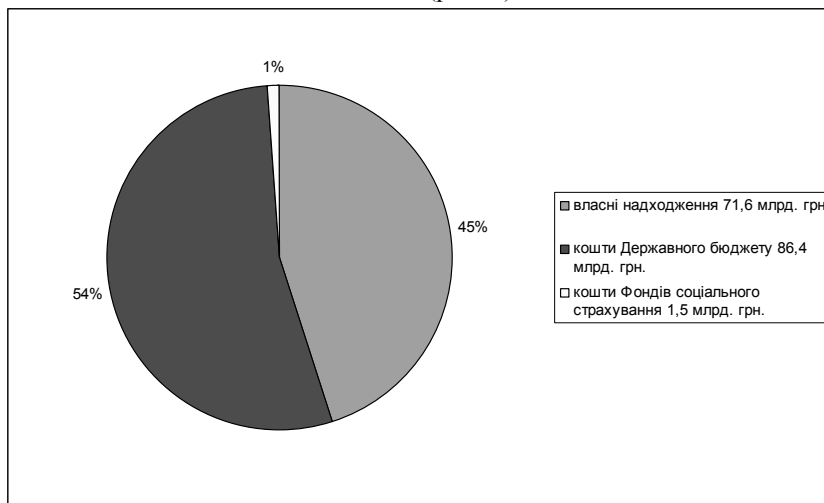

Рис. 1. Структура доходів бюджету ПФУ за січень – серпень 2016 р.
[складено автором на основі [4]]

Загальна сума видатків на пенсійні та інші заплановані виплати січні – серпні 2016 р. склала 156,2 млрд. грн., що на 8,8 млрд. грн. менше у порівнянні з відповідним періодом минулого року. З Державного бюджету України на фінансування пенсійних виплат було спрямовано 86,4 млрд. грн. [4]

Результатом діяльності Пенсійного фонду України є своєчасна і в повному обсязі виплата пенсій та грошової допомоги по всіх регіонах України. Дані, відображені на рисунку 2., свідчать про те, що пенсійні виплати в Україні щорічно зростають.

Разом з тим, сьогодні залишається гостро виражена проблема надходження коштів до фонду, на

що впливає ряд різноманітних чинників. Високий рівень демографічного навантаження на працездатне населення, наявність у значної частини застрахованих осіб пільг щодо сплати внесків, низька заробітна плата, зниження ефективності господарювання і спад виробництва, висока інфляція призводять до різкого зменшення надходжень до Пенсійного фонду.

Демографічна ситуація в сучасній Україні вимагає реформування сучасної пенсійної системи, оскільки солідарна система ефективна лише за умови розширеного відтворення поколінь.

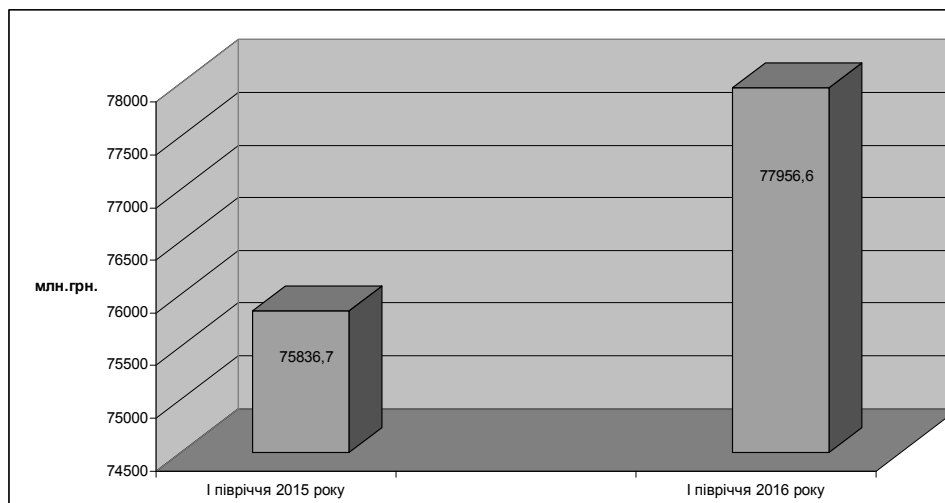

Рис. 2. Динаміка пенсійних виплат в Україні [складено автором на основі [5]]

Запровадження трирівневої системи пенсійного забезпечення включатиме: істотно реформовану державну розподільчу (солідарну) систему; обов'язкові заощадження громадян у пенсійних фондах; добровільні пенсійні заощадження громадян.

Вивчення світового досвіду в цій сфері показують, що соціальну справедливість, економічну фінансову стабільність пенсійної системи можна досягнути шляхом створення багаторівневої пенсійної системи, яка успішно функціонує на протязі багатьох років в економічно розвинутих країнах.

Створення в нашій країні трирівневої системи розширить можливості для підвищення добробуту людей, економічного зростання країни. Трирівнева пенсійна система дозволить розподілити між її складовими ризики, пов'язані зі змінами в демографічній ситуації (до цього чутливішою є солідарна система) та з коливанням в економіці та на ринку капіталів (що істотніше відчувається у накопичувальній системі). Такий розподіл ризиків дасть право зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

ВИСНОВКИ

Від ефективності функціонування Пенсійного фонду України залежить рівень добробуту пенсіонерів та перспективи гідної старості працюючих сьогодні громадян. Таким чином, постає питання підвищення ефективності його роботи в межах

заходів, передбачених пенсійною реформою. Отже, впровадження пенсійної реформи має забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи України.

Водночас успіх реалізації пенсійної реформи в основному визначається розвитком економіки і зростанням реальної заробітної плати. Адже це основна умова зростання надходжень до Пенсійного фонду і гарантія своєчасності виплати пенсії.

Список використаних джерел

1. Оклей І.В. Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування: дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: за спец. 12.00.05 / І.В. Оклей. – Харків, 2008. – 239 с.
2. Указ Президента України «Про Положення про Пенсійний фонд України» від 6.04.2011 №384/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Закон України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» № 928-VIII від 25.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за січень-серпень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>
5. Огляд основних підсумків роботи Пенсійного фонду України за січень-червень 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>

МОКРИЦЬКА

Анна Богданівна

a.mokrytska@tneu.edu.ua

УДК 336.13

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я:
СУБСТАНЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД

HEALTH CARE FINANCIAL MANAGEMENT: SUBSTANTIAL APPROACH

к.е.н., доцент, Тернопільський національний економічний університет

Згідно з метою проведення комплексного дослідження і поглиблення теоретичних та організаційних основ управління фінансами охорони здоров'я, у статті автором зроблено узагальнення тлумачень сутності управління фінансами та фінансового менеджменту на основі виокремлення окремих позицій дослідників.

В соответствии с целью проведения комплексного исследования и углубления теоретических и организационных основ управления финансами здравоохранения, в статье автором сделано обобщение толкований сущности управления финансами и финансового менеджмента на основе выделения отдельных позиций исследователей.

According to conduct a comprehensive study and deepen the theoretical and organizational foundations of the financial management of health care, the author of the article have been generalized interpretation of the essence of financial management based on individual items isolation of researchers.

Ключові слова: фінансова політика, управління фінансами, фінансовий менеджмент та фінансовий механізм

Ключевые слова: финансовая политика, управление финансами, финансовый менеджмент и финансовый механизм

Keywords: financial policy, financial management and financial mechanism

ВСТУП

Управління фінансами охоплює всю сукупність форм і методів організації фінансових відносин у сфері охорони здоров'я. Складність системи управління фінансами охорони здоров'я зумовлюється її значною структурованістю. З огляду на складний механізм управління галуззю охорони здоров'я, велика частина проблем зумовлена відсутністю обґрунтування теоретичних засад управління фінансами галузі та окремих установ охорони здоров'я, в тому числі, підходів до проблем розробки та прийняття управлінських фінансових рішень. Крім власне "управління фінансами" для характеристики процесів управління використовують ще такі терміни як "фінансовий менеджмент", "фінансове управління" та "адміністрування". З розвитком фінансово-економічних відносин в державі, з переходом до ринкової моделі господарювання, виявляється необхідність і набуває все більшого значення управління фінансами установ та організацій охорони здоров'я, як самостійний вид діяльності державних органів управління та органів управління установою, і який тісно пов'язаний з державною фінансовою політикою [11, с.357].

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні змісту та сутності управління фінансами охорони здоров'я.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань та ресурси Internet. Для досягнення мети використано наукові методи дослідження. Категорійно-понятійний апарат обґрунтовано на основі методу наукових абстракцій та аналогій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розгляду питань фінансового менеджменту підприємств уже приділено чимало уваги, однак проблеми управління фінансами некомерційних організацій розглянуті вітчизняними дослідниками недостатньо, хоч сам термін «фінансовий менеджмент», як зазначає низка вчених, найчастіше використовують для характеристики процесів управління фінансами підприємств різних організаційних форм та різних форм власності [5, с. 8].

В ході дослідження нами було виявлено протиріччя та відмінності у трактуванні понять «управління фінансами» і «фінансовий менеджмент». Деякі автори намагаються довести відмінність між цими термінами. Так, С.Л. Уліна вважає, що фінансовий менеджмент як термін іншомовного походження можна застосовувати лише тоді, коли йдеться про бізнес, тобто про управління фінансово-економічними процесами комерційної організації [14, с. 34]. Ми погоджуємося з тими науковцями, котрі не вважають за доцільне обмежувати сферу

його застосування лише рівнем підприємницьких структур.

С.В. Большаков фінансовий менеджмент дослівно перекладає як «фінансове управління» і вказує на певні відмінності між поняттями «фінансове управління» та «управління фінансами». Зокрема, на думку автора, фінансове управління передбачає використання форм фінансових відносин і методів впливу на об'єкт фінансового управління, тобто фінансовий менеджмент обмежується оперативним управлінням фінансами. Управління фінансами він трактує як більш широке поняття, яке включає, крім фінансового управління, бухгалтерський облік та звітність, маркетингові дослідження, програмно-технічне забезпечення [3, с. 53]. О.П. Крайник та ін. дотримуються думки, що основні завдання фінансового менеджменту підприємницьких структур вирішуються за допомогою раціонального управління потоками їх фінансових ресурсів і розглядають «власне фінансовий менеджмент як управління джерелами фінансування» [8, с. 34], що ще більше звужує сферу застосування фінансового менеджменту.

Відмінності між поняттями «управління фінансами» та «фінансовий менеджмент» пов'язані з різними науковими підходами. Так, дослідження управління фінансами відбулося під впливом вітчизняних традицій у фінансовій науці, основи яких були закладені ще на початку двадцятого століття під впливом таких видатних науковців, вчених як І.Х. Озеров, М.І. Боголєпов та ін. Фінансовий менеджмент, як наука, практика, мистецтво управління фінансами підприємств і комерційних організацій має стабільні зарубіжні традиції. Відмінності у традиціях пов'язані з історичними особливостями формування фінансових наук. Коли в 1960–1980-их рр. у світі формувалися сучасні управлінські технології, саме планова вітчизняна економіка не приділяла достатньо уваги розвитку фінансового менеджменту як науки та практики управління фінансами суб'єктів господарювання.

В умовах ринкової економіки простежується тенденція до узгодження та уніфікації трактування понять «управління фінансами» та «фінансовий менеджмент». Таке зближення обумовлене тим, що, як зазначає В.М. Федосов, «сьогодні протиставляти, як це робили раніше, ринкове і неринкове (державне фінансове господарство) середовище вже неможливо і недоречно. Так само як економіка поступово набуває соціальної орієнтованості і далеко не завжди керується виключно мотивами максимізації прибутку, так і в державне фінансове господарювання все більше проникають ринкові елементи. Фінансова результативність діяльності держави вимірюється не стільки кількістю витрачених нею коштів, скільки отриманим ефектом» [4, с. 18]. Ми погоджуємося з думкою В.М. Федосова та вважаємо, що зміна термінів, що використовуються для процесу управління державними фінансами, пов'язана зі зміною сучасної економіко-соціальної ролі держави. Якщо в плановій економіці фінансові ресурси охорони здоров'я розглядалися як частина фінансових ресурсів держави, а управління фінансами охорони здоров'я

пов'язувалося з управлінням фінансами держави, то з переходом до ринкових відносин розширюються види і джерела формування фінансових ресурсів охорони здоров'я, змінюються методи управління цими ресурсами як на рівні державних та місцевих органів управління, так і на рівні окремої медичної установи.

Основними відмінностями дефініцій «управління фінансами» та «фінансовий менеджмент», на нашу думку, є, по-перше, розкриття поняття «фінансовий менеджмент» як форми прийняття та реалізації управлінських рішень на мікрорівні, а термін «управління фінансами» розглядається як управління на макrorівні зі специфічною метою фінансового забезпечення не тільки економічного, а й соціального розвитку. Іншими словами, метою управління фінансами на рівні держави є фінансування розвитку соціальної сфери, забезпечення потреб суспільства. Мета функціонування галузі охорони здоров'я незалежно від моделей фінансового забезпечення, моделей управління, державної політики, організації галузі полягає у задоволенні потреб суспільства у відтворенні, збереженні та зміцненні здоров'я громадян, тобто у забезпеченні соціальної ефективності. Проте досвід функціонування адміністративно-командної системи управління фінансами галузі засвідчив, що зазначеної мети неможливо досягти, не приділяючи уваги економічній ефективності. Саме ігнорування останньої при побудові радянської системи охорони здоров'я зумовило відсутність механізмів адаптації галузі до змін структури власності, умов господарювання, необхідності реформування.

Управління фінансами охорони здоров'я має передбачити визначення мети та її досягнення за допомогою методів фінансового механізму. Мету управління фінансами охорони здоров'я слід узгодити з цілями інших функціональних менеджментів, філософією та місією галузі. Вона може бути різною на кожному етапі розвитку та функціонування медичних закладів, галузі, держави. Управління фінансами повинно, з одного боку, бути спрямоване на забезпечення високої ефективності фінансової діяльності об'єкта охорони здоров'я як невід'ємного елемента ринкової інфраструктури і проявлятися у покращенні конкурентної позиції установи на ринку медичних послуг, з іншого – на забезпечення фінансової стабільності як установи, так і галузі загалом, що дасть змогу надавати медичні послуги, тобто здійснювати діяльність, заради якої вона створена, а також забезпечувати можливості розвитку охорони здоров'я.

«Управління фінансами охорони здоров'я» використовується як більш широке поняття, воно може означати і фінансове адміністрування, коли йдеться про державне фінансове управління, і фінансовий менеджмент – щодо управління фінансами установ охорони здоров'я. Розгляду поняття «фінансовий менеджмент» в сучасній економічній літературі приділено суттєву увагу, але визначення або не розкривають його зміст, або не відображають його сутності як системи управління, а також не завжди точно визначають об'єкт управління [2; 5; 6; 7; 10; 13; 15; 16]. Основними відмінностями

понять фінансове адміністрування охорони здоров'я і фінансовий менеджмент є особливості складу об'єктів і суб'єктів управління, принципів, функцій та управлінських технологій. Сутність управління фінансами проявляється у його функціях і безпосередньо в механізмі реалізації цих функцій та ґрунтується на визначених принципах, оскільки вони дають змогу пов'язати функції управління зі стратегічними цілями розвитку охорони здоров'я [12, с. 128]. Функції та принципи управління реалізуються за умови поєднання методів, форм, засобів вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень у галузі охорони здоров'я, тобто використання управлінських технологій [1, с. 103], про що ми вже писали у наших попередніх публікаціях.

На сучасному етапі функціонування управління фінансами галузі полягає в пошуку додаткових джерел фінансування, контролі за джерелами їх формування та напрямками використання, тобто у використанні управлінських технологій фінансового адміністрування. При цьому об'єктом управління є фінансові ресурси галузі, які формуються у процесі, розподілу і перерозподілу ВВП. В умовах ринкової економіки об'єктами управління фінансами охорони здоров'я крім фінансових ресурсів, є капітал, активи, доходи, видатки, інвестиції, ризики та загрози, фінансовий стан галузі чи медичної установи.

ВИСНОВКИ

З огляду на вищесказане, під управлінням фінансами охорони здоров'я пропонуємо розуміти зорієнтовану на пріоритети суспільного вибору діяльність та взаємодію суб'єктів управління, побудовану на визначених принципах, функціях, технологіях вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів і організації обігу грошових коштів галузі охорони здоров'я для забезпечення досягнення визначеної мети.

Список використаних джерел

1. Безгубенко Л.М. Управлінські технології фінансового менеджменту установ охорони здоров'я / Л. Безгубенко, А. Мокрицька // Світ фінансів. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – Випуск 3. – С. 101-111.
2. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1 / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр, Эльга, 2001. – 512 с.

3. Большаков С.В. Основы управления финансами: учебн. пособие / С.В. Большаков. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. – 368 с.

4. Бюджетный менеджмент: підручник / [В. Федоров, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.]; за заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.

5. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Г.Г. Кірейцев. – К.: ЦУЛ, 2002. – 496 с.

6. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / Коваленко Л.О., Л.М. Ремньова. – К.: «Знання», 2005. – 485 с.

7. Ковальчук С.В. Фінанси: навч. посібник / С.В. Ковальчук, І.В. Форкун. – Львів: Новий Світ-2000, 2006. – 568 с.

8. Крайник О.П. Фінансовий менеджмент: навч. посібник / О.П. Крайник, З.В. Клепикова. – Львів: ЛДУ, 2001. – 258 с.

9. Кузьменко М.М. Финансовый менеджмент в здравоохранении России / М.М. Кузьменко, В.В. Баранов – М.: Медицина, 1995. – 272 с.

10. Кудряшов В.П. Фінанси: навч. посібник / В.П. Кудряшов – Херсон: Олді-плюс, 2002 р. – 352 с.

11. Мокрицька А.Б. Управління фінансами та фінансова політика: сутнісно-теоретичні аспекти / А. Мокрицька // Наукові записки. Серія «Економіка». Трансформація бюджетної та податкової системи України. – Острого: видавництво Нац. Універ. «Острозька академія», 2010. – Вип. 13. – С. 350–358.

12. Мокрицька А.Б. Функції та принципи управління фінансами охорони здоров'я / А. Мокрицька // Перші наукові читання пам'яті С.І. Юрія: збірник наукових праць / за ред. д.е.н., проф. Кириленко О.П. – 26 лист. 2015 р., м. Тернопіль. – Тернопіль, ТНЕУ, 2015. – С. 127-131.

13. Островська Г.Й. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. / Г.Й. Островська – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 576 с.

14. Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент як фактор економічного зростання/ Л.М. Ремньова // Фінанси України. – 2002. – №11. – С. 32–40.

15. Рясних Є.Г. Основы финансового менеджмента: навч. посібник / Є.Г. Рясних – К.: Академ-видав, 2010. – 336 с.

16. Фінанси: підручник / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

ОСТРОВЕРХ

Лариса Леонідівна

УДК 336.025

НАРОГАН

Вадим Валентинович

РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ТА
ЗМІНИ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИRETROSPECTIVE OF FORMATION AND
CHANGES OF MONETARY POLICY OF
UKRAINEк.е.н., доцент, Національна
академія внутрішніх справздобувач наукового ступеня
доктора філософії (кандидата
наук) кафедри економічної
безпеки, Національна академія
внутрішніх справ

У статті розглядається ретроспектива становлення монетарної політики України з врахуванням вимог принципу історизму – одного з елементів діалектичного методу пізнання економічних явищ і процесів. Вивчаючи погляди видатних економістів, їх трактування базових економічних категорій, ми прагнемо усвідомити для себе як саме розгортався процес формування монетарних теорій, які і сьогодні зберігають свою актуальність, яким чином вони впливають на наші сучасні уявлення про економічну стабільність та економічну безпеку країни.

В статье рассматривается ретроспектива становления монетарной политики Украины с учетом требований принципа историзма – одного из элементов диалектического метода познания экономических явлений и процессов. Изучая взгляды выдающихся экономистов, их трактовку базовых экономических категорий, мы стремимся понять, как именно протекал процесс формирования монетарных теорий, которые и сегодня сохраняют свою актуальность, каким образом они влияют на наши современные представления об экономической стабильности и экономической безопасности страны.

The article discusses the retrospective of the formation of monetary policy of Ukraine, taking into account requirements of the principle of historicism – one of the elements of the dialectical method of knowledge of economic phenomena and processes. Studying the views of outstanding economists, their interpretation of basic economic categories, we seek to realize how, exactly, was the process of formation of the monetary theories, which even today are still valid, how they affect our modern understanding of the economic stability and economic security of the country.

Ключові слова: монетаризм, економічна стабільність, монетарні інструменти, економічна безпека, інфляція, грошова одиниця, таргетування обмінного курсу

Ключевые слова: монетаризм, экономическая стабильность, монетарные инструменты, экономическая безопасность, инфляция, денежная единица, таргетирование обменного курса

Keywords: monetarism, economic stability, monetary instruments, economic security, inflation, monetary unit, targeting of the exchange rate

ВСТУП

Монетарна політика є однією із найдієвіших складових усієї економічної політики уряду. Комплекс заходів монетарної політики може діяти і використовуватись на всіх напрямках як стабілізації, так і підтримки та подальшого розвитку економіки. Ефективність монетарної політики забезпечує розвиток національної економіки і є дієвим засобом державного управління економічними процесами. До складових цих процесів слід віднести всі ті, що направлені на захист економічної безпеки країни. Серед них ті, від яких залежить саме існування країни, а не лише її економічний розвиток: рівень інфляції, рівень безробіття, обсяги виробництва, самозабезпеченість товарами як виробничого, так і споживчого характеру. В цьому контексті ми розглядаємо монетарну політику як інструмент забезпечення економічної безпеки країни. Тому так важливо зрозуміти її сутність, можливості вико-

ристання та вплив її інструментів на весь спектр економічних подій.

МЕТА РОБОТИ полягає у вивченні ретроспективи становлення та зміни монетарної політики України, а також розумінні яким чином процес формування монетарних теорій, вплинув на наші сучасні уявлення про економічну стабільність та економічну безпеку країни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна в монетарному розвитку пройшла складний і тернистий шлях. Від отримання незалежності, як відправної крапки пошуку власних шляхів розвитку, до сьогодні. Не є секретом, що монетарна політика України на момент початку

ринкових перетворень і до поточного періоду часто набувала прямо протилежної спрямованості.

Аналіз наукових джерел з питань періодизації процесу розвитку монетарної політики свідчить про відсутність єдиної думки науковців з цього питання. Але сам факт намагання виробити певний механізм періодизації, пошук його наукового підґрунтя, звернення до цієї проблеми багатьох відомих фінансистів, економістів, юристів свідчить про необхідність та наукову цінність даного питання.

Дослідження етапів розвитку монетарної політики та її впливу на стан одного з найважливіших складових національного ринку, а саме грошово-кредитного ринку, дозволить застосовувати саме ті дієві заходи, які будуть запобігати процесам рецесії та сприяти вибору ринкової моделі розвитку, адекватної умовам України. Останнє є особливо важливим, адже від даного вибору залежить і вибір інструментів реалізації монетарної політики сучасної України.

В процесі свого історичного становлення монетарна політика змінювалась під впливом тієї чи іншої економічної теорії, формувалася в процесі постійної полеміки представників цих теорій, завойовувала своє місце в науковому світі. Ідеї монетаризму формувалися під впливом критики майже кожної економічної теорії. Так, ще у другій половині 80-х років ХХ століття більшість вчених вважала, наприклад, монетарний надлишок гальмом ринкових перетворень в країнах Східної Європи та республіках СРСР. Прогнозувалось, що проведення ринкових реформ в умовах лібералізації цін призведе до розкручування інфляційної спіралі і, в свою чергу, стане не лише гальмом ринкових реформ, але і не дасть можливості їм рухатися в цьому напрямку. На короткострокових відрізках часу дані припущення справилися, але в довгострокових періодах правильний вибір монетарних інструментів забезпечив стабілізацію грошово-кредитного ринку та подальший розвиток економік таких країн як Естонія, Латвія, Польща. Україна обрала сповільнений шлях перебудови економіки (в силу об'єктивних та суб'єктивних причин), але слід все ж зазначити, що сьогодні український уряд бере за орієнтир досвід країн, що пережили так звану «шокову терапію».

Відсутність чітких критеріїв щодо становлення та розвитку монетарної політики в Україні відзначилися великою кількістю пропонованих підходів у розгляді даного питання. Так, можна зустріти виділення двох істотно відмінних між собою етапів. Стартовий (проголошення незалежності України та перші роки її існування в цьому статусі) – 1991-1993 роки. Другий – макроекономічної стабілізації. Завдання монетарної політики на кожному з цих етапів різні, як різні і інструменти впровадження в життя завдань, що стоять перед урядом і суспільством в цілому. З виділенням першого етапу можна погодитись, адже його завдання було підпорядковане вимогам забезпечення економічної стабільності, запобіганню розвалу виробничого потенціалу, різким зростанням безробіття, зниженням життєвого рівня населення України тощо. Проте, з огляду на сьогоднішній день, другий етап занадто розтягнений у часі і повинен поділятися, як на нашу думку, на додаткові етапи.

В. Стельмах також виділяє два етапи періодизації становлення монетарної політики в Україні, але при цьому розширює часові рамки періодів. Перший етап – 1992-1996 роки, впродовж яких відбувалося становлення та розвиток української національної грошової системи на основі введення в обіг спочатку купоно-карбованця, а потім національної грошової одиниці української держави – гривні. Другий етап – охоплює часовий період від проведення грошової реформи до початку новітньої історії України (становлення грошового, фондового, валютного ринків України).

Натомість О. Дзюблук розглядає три етапи розвитку монетарної політики в Україні. Перший пов'язаний з періодом отримання незалежності та кризою національної грошової системи, що призвела до гіперінфляції (1991-1994 роки). Другий – розглядається як стабілізаційний, спрямований на подолання високих темпів інфляції та зниження темпів падіння ВВП. Третій – пов'язаний з лібералізацією монетарної політики в Україні.

А. Гриценко також виділяє в розвитку монетарної політики України три етапи. При цьому використовує інші критерії періодизації. В основі вибору критеріїв – характер завдань, що стоять перед країною. Формування національної грошової системи, формування дворівневої банківської системи, введення в обіг національної грошової одиниці (1991-1996 роки). Другий – (1997-1999 роки) стабілізація грошово-кредитної сфери, підтримка стабільності національної грошової одиниці, що зазнала значної девальвації внаслідок фінансової кризи 1998 року. Завдання побудови стабільної фінансової системи та сприяння економічному зростанню – визначило третій етап в розвитку монетарної політики України.

Отже, проведений аналіз наукових поглядів щодо періодизації монетарної політики в Україні наштовхує нас на думку, про те, що чіткого визначення умовних часових відрізків такої періодизації та єдиного прийнятого еталону не існує. Що і зрозуміло. Економіка живий організм. І якщо в основу покласти різні критерії характеристики економічного розвитку, то і кількість етапів буде різною. А тому, як на нашу думку, слід лише чітко зазначити який саме з критеріїв періодизації ми закладаємо в основу: показник приросту ВВП; індекс споживчих цін; середньорічні темпи інфляції; дефіцит бюджету до ВВП; кількість грошової маси в обігу; темпи зростання грошової маси; зміна офіційних курсів валют та інше. Вибір критерію позначиться і на обраних інструментах монетарної політики та її спрямованості на певних часових відрізках, особливо в умовах економічної, політичної, соціальної нестабільності.

Ефективність монетарної політики, як свідчить практика, прямо залежить від наукової обґрунтованості обраних дій. Наслідки недалекогоглядних рішень Національного банку, як провідника монетарної політики, занадто дорогі для суспільства, особливо в сучасних умовах, коли стабільність фінансової системи країни визначає її стабільність в цілому (соціальну, політичну, економічну, рівень безпеки загалом). Так, монетарна політика здійснювана в Україні на початкових етапах ринкових перетворень свідчить про неефективність застосовуваних монетар-

них заходів. Адже вона так і не забезпечила очікуваного економічного зростання. Подальший розвиток монетарної політики в Україні пов'язаний з вибором цільових режимів (таргетів). При цьому, акцент, як на нашу думку, повинен бути зроблений на перевазі таргетування грошових агрегатів. Це дало б можливість узгодити монетарну політику з внутрішньою макроекономічною ситуацією.

Великий економіст, «батько» економічної науки А. Сміт висловив мудру, але жорстку думку, що і сьогодні є актуальною та непорушною – «Економіка не повинна бути справедливою, економіка повинна бути ефективною і через ефективність творити справедливість». Тому і нами ефективність не розглядається як кінцева та пріоритетна мета діяльності. Ми переконані, що кінцевий результат економічних досягнень має бути пов'язаний із становищем людини, суспільства, що прагне забезпечення високих життєвих стандартів, соціального захисту, соціальних гарантій тощо. Натомість, потрібно не забувати, що високі соціальні стандарти високо-розвинених країн – результат кропіткої цілеспрямованої праці із втілення стратегічних та тактичних планів провідних макроекономістів світу та десятиріччя життя населення цих країн в умовах нестабільності, інфляції, безробіття.

Сьогодні, через більше як двадцять років незалежності, українське суспільство знову на старті. Проголошені високі європейські стандарти життя, високоефективна економіка, здорова екологія, соціальна справедливість – все ще мрія українського суспільства. На порядку денному все ті ж питання: старі форми виробничих відносин, що гальмують розвиток продуктивних сил; затратний механізм господарювання та розтринькування національних ресурсів; відсутність ефективного власника (при цьому зміна власника відбулася, але це не позначилося на добробуті більшості українців); дисбаланс між попитом, платоспроможністю, якістю товарів та цінами; високий рівень інфляції, безробіття; катастрофічне розшарування суспільства (з показовим демонструванням багатства); стрімка активізація тіньового сектору в економіці; тотальна корупція; укріплення позицій олігархів тощо. Значна нерівномірність в розподілі доходів спричиняє соціальну напругу, зuboжіння переважної частини населення країни, безконтрольний розподіл доходів. Вочевидь, що соціальна нерівність в країні досягла критичної межі, яка може викликати соціальний вибух. Адже ще Д.Ф. Кеннеді проголошував: «Якщо вільне суспільство не здатне допомогти тим багатьом, хто є бідними, воно не зможе захистити тих небагатьох, хто є багатими».

Ідея ринкової економіки, яка на початку 90-х років минулого століття сприймалась як панацея вирішення економічних і соціальних проблем, в українських реаліях, на жаль, реалізується не за європейськими і навіть не за американськими чи азіатськими стандартами, а скоріше за індійським або латиноамериканським сценарієм. В контексті вибору стратегії і тактики реалізації монетарної політики важливим є розуміння того, яку економіку буде Україна. Моделей вибору багато.

Ряд провідних економістів і експертів в Україні звертають увагу на дуже подібні риси та закономірності української економіки та, наприклад, економіки латиноамериканських країн: високий рівень корумпованості; створення розвиненої олігархічної та тіньової структури; нищівна експлуатація національних природних багатств; опора на дешеву робочу силу; величезний розрив у доходах. Характерною рисою олігархічних структур України, що також має спільну природу з латиноамериканськими країнами, є те, що, на відміну від багатой людини-мільйонера, український олігарх примножує капіталізацію свого бізнесу, використовуючи або власні зв'язки з керівними особами держави, або особисту присутність у владі. Саме влада дає йому можливість отримувати надприбутки. У таких людей відсутня національна ознака. Вони поза національністю, адже не пов'язують ні своє майбутнє, ні майбутнє своїх нащадків із країною, за рахунок якої багатіють. Їх об'єднує жага прибутку. Багато чого успадковане та скопійоване і з нашого найближчого географічного сусіда – Росії, яка має таку ж структуру бізнесу, де олігархія виступає в ролі керуючої основи бізнесу. При цьому, впроваджувати високі технології чи заробляти на їх експорті не може ні Росія, ні Україна.

Натомість, на наше глибоке переконання, в українській практиці в повній мірі повинен бути використаний досвід країн, що перетнули критичний рубіж. Це, насамперед, країни Балтики та Польща. Зрозуміло, що там також не все добре. Але привабливим є те, що уряди цих країн крок за кроком рухаються до проголошених європейських стандартів та цінностей. Їх основна робота зосереджена на організації внутрішнього ринку з тісною прив'язкою до великих ринків Європейського союзу. Грамотною практикою стало використання кредитів міжнародних та приватних організацій саме для модернізації національних підприємств. Таким чином, ми погоджуємося із спеціалістами-експертами, що Україна має обрати модель експортно-орієнтованої економіки, яка буде підкріплена польським досвідом та інвестиційно-інноваційною спрямованістю.

Втілення в життя визначеної моделі економічного і соціального розвитку України передбачає за будь-яких умов реалізацію певних завдань. Без їх вирішення Україна і через ще двадцять років (в кращому випадку) може опинитися на крапці відліку, в гіршому – перестане існувати як незалежна країна. Важлива роль в реалізації поставлених завдань належить саме монетарній політиці. Вона в сучасній економіці є визначальним важелем впливу на соціально-економічні процеси. У своєму розвитку монетарна політика в Україні пройшла складний шлях перетворень. Наявність значної кількості вагомих інструментів в даній політиці ставить питання фахової компетенції їх використання. Адже результат буде залежати від правильного вибору монетарної поведінки, що повинна відповідати реаліям економічної ситуації. Від останньої залежить якою повинна бути монетарна політика, які інструменти її проведення потрібно задіяти з метою досягнення бажаного результату.

Так, зміна норми обов'язкових банківських резервів – досить сильний інструмент, що впливає не лише на обсяг ресурсів банків другого рівня, але й на зміну грошового мультиплікатора, рівень процентних ставок і, в кінцевому рахунку, на ділову активність в країні, ситуацію в банківській сфері в цілому. За характером свого впливу використання резервних вимог є інструментом безпосереднього втручання регулятивного органу у функціонування банківської системи в цілому. Даний інструмент слід розглядати як своєрідний податок на банки. А посилення податкового тиску негативно впливає на обсяг «працюючих» активів, а значить на прибутковість банків. Намагаючись компенсувати втрачений прибуток банки, як правило, йдуть по шляху підвищення вартості кредитів, знижують процентні ставки по депозитам, здійснюють реструктуризацію банківських пасивів. Все це веде до загострення економічних проблем, у зв'язку з падінням рівня доходів та зменшенням ділової активності. Тому використання такого інструменту повинно бути досить зваженим і розглядатися у контексті дій інших державних суб'єктів.

У світовій практиці намітилася тенденція відходу від активного використання резервних вимог як регулятивного методу. В умовах України НБУ проводить недостатньо виважену політику щодо використання даного інструменту. При цьому завдання зменшення грошової маси та її тиску на споживчий ринок протистоїть діям іншого державного суб'єкта (виконавчому органу КМУ) та його спробам підтримати реальний сектор економіки.

Найбільш гнучкий інструмент монетарної політики – операції з цінними паперами на відкритому ринку. Ці операції можливо використовувати досить часто, а при допущенні помилок, легко виправити здійснивши операцію протилежного спрямування. Стабільність фінансової сфери економіки при проведенні монетарної політики це вимога часу. Фінансова сфера, з одного боку, найбільш уразлива сфера економіки, а з другого, найбільш впливова на весь економічний сектор. Практика сьогоденних реалій показує зростання взаємозалежності дій різних державних суб'єктів при використанні елементів кон'юнктурної політики та їх інструментів. На порядку денному реалізація чіткої взаємодії державних суб'єктів, щодо узгодження монетарної та фіскальної політики.

Склася ситуація, при якій реалізація завдань кожного з визначених державних агентів дуже часто призводить до альтернатив, тобто направлені в протилежні сторони. Інструменти фіскальної і монетарної політики в одних випадках є засобом економічного прогресу та економічної безпеки країни, а в інших випадках діють в протилежному напрямку, і прискорюють процес саморуйнування. Фіскальна політика Уряду будується в основному на зміні державних видатків, податках та трансфертах. Ці інструменти можуть використовуватися в різних співвідношеннях. Це дає безліч варіантів впливу на реальний обсяг виробництва, його структуру, зайнятість.

Так, Уряд змінюючи величину витрат бюджету, види податків, правовий механізм податків, вирішує питання підтримки підприємницького сектору, створення робочих місць, забезпечення соціальних гарантій, перерозподілу доходів, намагаючись дотримуватись принципу соціальної справедливості. Національний банк, в свою чергу, використовуючи інструменти монетарної політики, через зміну грошової маси намагається стримувати інфляційні процеси в країні, опосередковано зберігаючи рівень доходів населення країни.

Крім спільності цілей, взаємозв'язок між методами фіскальної та монетарної політики виявляється також у зв'язках механізмів їхньої дії. Так, наприклад, зниження облікової ставки у складі монетарної політики, як показує практика, призводить до відносного зростання доходності державних цінних паперів та, як наслідок, підвищує надходження до бюджету від їх реалізації. Зростання доходної частини бюджету, в свою чергу, сприяє зростанню бюджетних видатків або ж є підставою переглянути рівень податкового тиску на доходи господарюючих суб'єктів.

Приклади взаємозалежності складових макроекономічної політики та їх впливу на рівень економічної безпеки країни непоодинокі і проявляються як закономірність. Так, реагуючи на вимоги суспільства, Уряд збільшує державні витрати, в той же період Національний банк, знову ж таки з метою реалізації соціальних вимог, застосовує інструменти стримуючої монетарної політики, спрямовані на зменшення грошової маси в країні. Дії Уряду в цьому випадку ведуть до збільшення грошової маси, а дії НБУ спрямовані на її зменшення. В кінцевому рахунку програє держава. Незбалансованість дій державних суб'єктів наносить шкоду економічній безпеці країни, веде до саморуйнування. Неможливо одночасно вирішувати декілька проблем, які по суті протистоять одна одній. Щоразу за такої ситуації виникає складна проблема узгодження цілей монетарної і фіскальної політик як різних складових загальноекономічної політики. Виникнення такої ситуації сьогодні вирішується шляхом поступок НБУ у реалізації своєї стратегічної мети – підтримувати баланс між рівнем грошової і товарної маси. Або ж відстоювати свої інтереси ціною загострення відносин з іншими державними суб'єктами (виконавчою і законодавчою владою).

Можна говорити про взаємодію у рамках макроекономічної політики усіх її напрямків, проте, останнім часом, особливо гостро стоїть питання взаємозв'язку та виявлення взаємозалежності саме монетарної і фіскальної політики. Вперше ідея необхідності координації дій монетарної і фіскальної політики була піднята для обговорення лауреатом Нобелівської премії Томасом Сарджентом у 1981 році. Сьогодні вона має багато прихильників. Головне – пошук шляхів координації дій між державними суб'єктами. Взаємоузгодженість монетарної та фіскальної політики слід розглядати на сьогодні як шлях до проведення успішної стабілізаційної політики в Україні. Адже їх автономне застосування зменшує не лише ефективність застосування визначених

інструментів, але в кінцевому рахунку зводить нанівець дії кожного з них.

Еволюція української економіки від планової до ринкової підвищила значення впливу монетарних детермінант на економічні процеси в усій їх різноманітності. В умовах постійних змін реалій української економіки трансформація монетарної політики є принципово важливою, адже постійно набуває нового змісту у відповідності з завданнями сьогодення. Таким чином, значно зростає роль Національного банку як провідника даної політики та запоруки ефективних дій щодо управління грошово-кредитним ринком. Зрозуміло, швидкі темпи трансформації економіки і суспільного життя вимагають відмови від спрощених підходів до аналізу монетарних процесів, надзвичайно посилюючи їх роль та значення як важливої сфери функціонування економіки.

В контексті цього, доцільно проаналізувати існуючі підходи держави до ролі та значення монетарної політики в цілому. Так, в Законі України «Про Національний банк України» поняття монетарної політики в принципі не використовується, що свідчить про те, що використовуваний термін «грошово-кредитна політика» ототожнюється з терміном «монетарна політика». Грошово-кредитна політика визначена як «комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України». Таким чином, звучується коло питань, що можуть належати до сфер даної політики.

Ми погоджуємося з науковцями, що стоять на позиціях розмежування монетарної і грошово-кредитної політики, та співвідносимо їх як ціле і часткове. Монетарну політику слід трактувати в більш широкому розумінні, яке, в свою чергу, включає зміст грошово-кредитної політики. Приєднуючись до науковців, що стоять на даних позиціях, наведемо додаткові аргументи на користь такого трактування. По-перше, монетарна політика має в своєму підґрунті не лише всі економічні закони грошового обігу, але і закони соціального розвитку. По-друге, в основі монетарної політики лежать не лише кредитні, але і валютні операції фінансового ринку. По-третє, вплив монетарної політики є більш глобальним і визначає не лише напрям діяльності центральних банків, але і саму економічну систему.

П. Юхименко, на відміну від згаданого закону, трактує монетарну політику як «підсистему економічної політики держави, сукупність законодавчих і нормативних актів, бюджетно-податкових, інших монетарних інструментів, інститутів та заходів державної влади, які згідно з законодавством мають повноваження щодо формування й використання фінансових ресурсів держави і регулюють фінансово-кредитні потоки у секторах економіки відповідно до стратегічних і тактичних цілей державної економічної політики». Визначення фахівця у даній галузі свідчить на користь широкого трактування монетарної політики.

Виходячи з того, що перелічені фактори є основою економічної безпеки країни, є можливим пов'язати терміни «монетарна політика» та «економічна безпека», що також розширює трактування поняття «монетарна політика».

ВИСНОВКИ

Неоднорідність монетарної політики, різноманітність інструментів її втілення та варіації щодо кінцевих результатів використання тих чи інших монетарних інструментів підсилює тезу про необхідність здійснювати вибір монетарних важелів лише на основі попереднього аналізу стану економіки країни та чіткого визначення фази ділового циклу, в якій вона знаходиться. Вибір монетарної поведінки повинен передбачати попередню роботу з визначення тактичних, проміжних та стратегічних таргетів. Від цього залежить дієвість обраних інструментів та їх результативність. Так, на нашу думку, вибір українським урядом політики економічної експансії на початку 1990 р. не був достатньо обґрунтованим і не враховував багато факторів соціально-економічного стану країни. Перш за все, не було враховано таргетування обмінного курсу та таргетування інфляції, а отже обрані монетарні інструменти не принесли бажаних результатів. Очікування зростання обсягів виробництва не відбулося. Натомість, як приклад науково-обґрунтованого підходу до вибору напрямку здійснення монетарної політики, можна навести таргетування інфляції урядом США. В результаті вивіренних дій тривалий час вдається досягати низької стабільної інфляції у сфері макроекономічної політики.

Список використаних джерел

1. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів / О.В. Дзюблюк та ін. / Тернопільський національний економічний університет: Астон, 2012. – 356 с.
2. Гриценко А.А. Середньострокова монетарна стратегія: зарубіжний досвід та основні засади формування в Україні. К. – 2006. – 143 с.
3. Доллан Э.Дж., Кемпбелл К.Д., Кемпбелл Р.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. М. – 2001., Гл. 14-20.
4. Попов В.Ю. Монетарна політика в реаліях української економіки // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 66-75.
5. Рябошлик В. Щодо параметрів монетарної політики України // Економіст. – 2004. – № 10. – С. 24-26.
6. Стельмах В.С. Монетарна політика НБУ: сучасний стан та перспективи змін. К., Центр наукових досліджень НБУ. – 2009. – 402 с.
7. Юхименко П.І. Економічна історія. Навчальний посібник. – К.: Вікар, 2004. – 341 с.
8. Яременко О. Структурно-інституційні ефекти монетарної політики в умовах фінансової нестабільності // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 60-66.

ПРОКОПОВИЧ

Світлана Валеріївна
prokopovichsv@gmail.com

УДК 378:303.094.3

МЕТОДИ РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ І СПОСОБИ ПОБУДОВИRATING ESTIMATION METHODS FOR UNIVERSITIES: COMPARATIVE
ANALYSIS AND WAYS OF CONSTRUCTIONк.е.н., доцент, Харківський
національний економічний
університет імені Семена
Кузнеця*Стаття присвячена питанню побудови рейтингової оцінки наукової діяльності ВНЗ. Проведено компаративний аналіз і виявлено особливості результатів роботи різних багатокритеріальних методів прийняття рішень.**Статья посвящена вопросу построения рейтинговой оценки научной деятельности вуза. Проведен компаративный анализ и выявлены особенности результатов работы различных многокритериальных методов принятия решений.**The article focuses on the construction of a scientific rating of universities. A comparative analysis was conducted and the various features of multi-criteria decision-making methods have been identified.***Ключові слова:** рейтингова оцінка, наукова діяльність ВНЗ, багатокритеріальні методи прийняття рішень, MOORA, MULTIMOORA**Ключевые слова:** рейтинговая оценка, научная деятельность вузов, многокритериальные методы принятия решений, MOORA, MULTIMOORA**Keywords:** rating estimation, university research activities, Multiply criteria decision methods, MOORA, MULTIMOORA**ВСТУП**

У сучасних умовах ринкової економіки підвищення своїх конкурентних переваг розглядається кожним українським вищим навчальним закладом (ВНЗ) як першочергове завдання. Конкуренція виникає не тільки в сфері безпосередньо освіти, особливо в зв'язку з відкриттям доступу українським студентам до світового ринку освітніх послуг, але і в другій, не менш важливій сфері, - науковій діяльності. Оптимальний розподіл бюджетних коштів на проведення фундаментальних і прикладних досліджень, отримання грантів має ґрунтуватися на потенційних можливостях університету провести дослідження максимально ефективно. Інструментом оцінювання наукової діяльності ВНЗ може виступати рейтинг. Рейтингова оцінка дозволяє перейти від множини кількісних і якісних індикаторів до одного підсумкового показника успішності вузу.

Питання теорії оцінки якості, побудови рейтингів різних економічних суб'єктів, зокрема університетів, розглядаються в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як: Азгальдов Г.Г., Бейрд Дж., Внукова Н.М., Гармидаров П.П., Дуканіч Л.В., Кармінський О.М., Логвиненко Ю.Л., Матвієнко П., Тарадіна Л.Д., Уотті К., Чернецький Ю., Харві Л. та ін. [1-7]. Особливостям застосування методів аналізу багатокритеріальних рішень у різних сферах присвячені сучасні роботи Балезентіса А., Брауерса В.К.М., Завадкаса Е.К., Опрікович С., Саати Т. і багатьох інших [8-11]. Однак, не дивлячись на велику кількість публікацій на ці теми, питання

проведення компаративного аналізу та виявлення особливостей побудови рейтингової оцінки наукової діяльності ВНЗ залишається недостатньо проробленим.

МЕТА РОБОТИ полягає в проведенні компаративного аналізу і виявленні особливостей застосування різних методів багатокритеріального аналізу альтернатив і прийняття рішень для побудови рейтингової оцінки ВНЗ, що стане інструментом оцінювання і самооцінювання ВНЗ, дасть змогу розробляти ефективні стратегії розвитку, зокрема в площині наукової діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, офіційні статистичні дані, матеріали періодичних видань, а також ресурси мережі Інтернет. При проведенні дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід, багатокритеріальні методи прийняття рішень.

РЕЗУЛЬТАТИ

Попередній етап побудови рейтингової оцінки передбачає реалізацію наступних кроків: 1) формування обґрунтованого індикативного простору; 2) обґрунтування та вибір методу розрахунку вагових коефіцієнтів; 3) вибір способу стандартизації вихідних значень індикаторів; 4) обґрунтування та вибір методів рейтингування.

Предметом даного дослідження є третій та четвертий кроки. Питання реалізації першого та

другого кроків є досить об'ємними, представляють самостійний інтерес та будуть опубліковані в подальших роботах.

Об'єктами даного дослідження, тобто альтернативами ($a_i, i=1, \dots, m$), що оцінюються, виступають 18 державних ВНЗ з м. Харкова: Харківський державний університет харчування і торгівлі (ХДУХТ, a_1), Харківський національний університет радіоелектроніки (ХНУРЕ, a_2), Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (ХНПУ, a_3), Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (ХНЕУ, a_4), Харківська державна академія дизайну і мистецтв (ХДАДМ, a_5), Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова (ХНУМГ, a_6), Харківський національний автомобільно-дорожній університет (ХНАДУ, a_7), Українська інженерно-педагогічна академія (УПА, a_8), Український державний університет залізничного транспорту (УкрДУЗТ, a_9), Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (ХНТУСГ, a_{10}), Харківська державна академія фізичної культури (ХДАФК, a_{11}), Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (ХНУ, a_{12}), Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (НЮУ, a_{13}), Національний аерокосмічний університет імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут» (НАУ «ХАІ», a_{14}), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ», a_{15}), Харківський національний університет будівництва та архітектури (ХНУБА, a_{16}), Харківська державна зооветеринарна академія (ХДЗА, a_{17}), Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва (ХНАУ, a_{18}).

Часові рамки даного дослідження обмежені 2015р.

Індикативний простір ($X = (x_j), j = 1, \dots, n$) складається з таких показників: x_1 – частка штатних

докторів та кандидатів наук у загальній чисельності науково-педагогічних працівників (НПП); x_2 – кількість публікацій у міжнародних наукометричних базах даних (НМБД) (Scopus, Web of science, для соціо-гуманітарних Comenius) у розрахунку на 1 НПП; x_3 – кількість цитувань у виданнях, що входять до НМБД у розрахунку на 1 публікацію у МНБД; x_4 – обсяг надходжень до спецфонду за результатами наукової та науково-технічної діяльності, тис. грн. на 1 НПП; x_5 – частка науковців, що отримували премії Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України у загальній чисельності НПП; x_6 – взято участь у міжнародних наукових заходах (МНЗ) (семінарах, конференціях, симпозиумах) у розрахунку на 1 НПП; x_7 – кількість проведених МНЗ у розрахунку на 1 НПП; x_8 – доля студентів - учасників Всеукраїнських та міжнародних конкурсів студентських НДР у загальній кількості студентів;

x_9 – кількість завершених наукових, науково-технічних (НТ) робіт, договорів на НТ послуги, які виконувались за рахунок коштів замовників у розрахунку на 1 НПП; x_{10} – впроваджено НТ продукції у навчальний процес у розрахунку на 1 НПП; x_{11} – доля тих, хто працював за зовнішнім сумісництвом у загальній чисельності НПП; x_{12} – доля аспірантів, які закінчили аспірантуру із захистом дисертації у звітному періоді.

Усі показники є стимуляторами, окрім x_{11} . Тобто їхнє збільшення призводить до покращення ситуації, що відображається зростанням рейтингової оцінки ВНЗ. x_{11} є дестимулятором, його збільшення призводить до зменшення рейтингової оцінки ВНЗ.

Вектор вагових коефіцієнтів ($W = (w_j), j = 1, \dots, n$) має вигляд:

$W = (0,12 \ 0,16 \ 0,17 \ 0,09 \ 0,08 \ 0,06 \ 0,06 \ 0,03 \ 0,07 \ 0,07 \ 0,06 \ 0,03)$

Вихідні дані наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Вихідні дані за 2015 р.

[обчислено за даними, наданими Міністерством освіти і науки України, розрахунки автора]

	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}	x_{12}
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
a_1	0,619	0,133	0,426	1,455	0,006	0,195	0,008	0,047	0,133	0,379	0,065	0,111
a_2	0,588	0,105	0,817	2,214	0,017	0,143	0,032	0,011	0,006	0,015	0,121	0,148
a_3	0,600	0,089	17,590	0,013	0,008	0,016	0,025	0,007	0,000	0,056	0,031	0,377
a_4	0,643	0,076	1,722	0,255	0,006	0,048	0,013	0,010	0,023	0,265	0,081	1,000
a_5	0,359	0,076	3,400	0,129	0,000	0,126	0,010	0,014	0,015	0,045	0,061	0,000
a_6	0,580	0,030	3,833	5,770	0,003	0,161	0,025	0,023	0,080	0,086	0,128	0,217
a_7	0,626	0,214	0,456	11,550	0,003	0,852	0,038	0,119	0,145	0,148	0,079	0,542
a_8	0,626	0,059	5,632	1,341	0,017	0,084	0,012	0,050	0,069	0,103	0,106	0,500
a_9	0,668	0,062	4,581	2,718	0,006	0,014	0,014	0,019	0,113	0,187	0,078	0,115
a_{10}	0,598	0,097	0,265	0,140	0,003	0,433	0,017	0,005	0,017	0,037	0,085	0,235
a_{11}	0,458	0,028	0,500	0,000	0,000	0,906	0,019	0,009	0,000	0,113	0,123	0,000

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
a_{12}	0,518	0,424	37,140	5,154	0,017	0,069	0,028	0,006	0,017	0,098	0,193	0,516
a_{13}	0,689	0,048	0,711	0,451	0,011	0,049	0,009	0,003	0,035	0,047	0,103	0,175
a_{14}	0,539	0,331	1,331	12,940	0,023	0,256	0,011	0,007	0,035	0,154	0,090	0,323
a_{15}	0,571	0,371	16,950	2,658	0,023	0,207	0,013	0,014	0,058	0,037	0,100	0,367
a_{16}	0,528	0,004	6,000	2,301	0,014	0,492	0,014	0,043	0,186	0,148	0,040	0,115
a_{17}	0,648	0,004	10,000	0,065	0,000	0,200	0,000	0,011	0,009	0,243	0,083	0,000
a_{18}	0,927	0,040	2,083	0,593	0,000	0,173	0,017	0,007	0,010	0,063	0,050	0,100

Реалізація третього кроку дозволила виділити такі способи стандартизації вихідних значень індикаторів:

$$\bar{x}_{ij} = \begin{cases} \frac{x_{ij}}{\max_i x_{ij}}, & \text{якщо } x_{ij} \text{ — стимулятор} \\ \frac{\min_i x_{ij}}{x_{ij}}, & \text{якщо } x_{ij} \text{ — дестимулятор} \end{cases}, \text{ або } \bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}}$$

де $\bar{x}_{ij}$ — стандартизоване значення j -ї ознаки для i -го об'єкту.

Реалізація четвертого кроку попереднього етапу дослідження дозволила виділити наступні методи рейтингування.

1. Метод зваженого підсумовування (*Weighted Sum Model, WSM*):

$$WSM_i = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j, \quad i = \overline{1, m}.$$

2. Зважений мультиплікативний метод (*Weighted Product Model, WPM*):

$$WPM_i = \prod_{j=1}^n \bar{x}_{ij}^{w_j}, \quad i = \overline{1, m}$$

3. Метод зваженого агрегування (*Weighted Aggregation Model, WAM*) [9]:

$$WAM_i = 0,5 \cdot WSM_i + 0,5 \cdot WPM_i = 0,5 \cdot \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} w_j + 0,5 \cdot \prod_{j=1}^n \bar{x}_{ij}^{w_j}.$$

4. Метод багатовимірної оптимізації (*Multi-Objective Optimization by Ratio Analysis, MOORA*), що включає два підходи [10]:

1) аналіз співвідношень (*Ratio System, RS*):

$$RS_i = \sum_{j=1}^g \bar{x}_{ij} w_j - \sum_{j=g+1}^n \bar{x}_{ij} w_j, \quad i = \overline{1, m}$$

де $j = \overline{1, g}$ — номери індикаторів-стимуляторів, а $j = \overline{g+1, n}$ — дестимуляторів;

2) співвідношення з точкою-еталоном на основі мінімаксної метрики Чебишева (*Reference Point, RP*):

$$\min_i \left\{ \max_j |r_j - \bar{x}_{ij} w_j| \right\}$$

де r_j — координати точки-еталону, сформовані з урахуванням вагових коефіцієнтів та напряму впливу кожного індикатора.

5. Метод повної мультиплікативної форми (*Full Multiplicative Form, FM*):

$$FM_i = \frac{\prod_{j=1}^g \bar{x}_{ij} w_j}{\prod_{j=g+1}^n \bar{x}_{ij} w_j}$$

6. MULTIMOORA, який підсумовує результати рейтингових оцінок, отриманих за допомогою методів MOORA і Full Multiplicative Form [11].

Реалізація 1, 2 та 3 методів передбачає проведення стандартизації за першим способом, тобто з коректуванням на максимальні та мінімальні значення індикаторів стимуляторів і дестимуляторів відповідно. Реалізація 4, 5 та 6 методів передбачає універсальну процедуру стандартизації за другим способом, оскільки врахування впливу індикаторів відбувається безпосередньо під час розрахунку метрик за цими методами.

Розглянемо результати побудови рейтингових оцінок за методами зваженого агрегування, зваженого підсумовування та зваженим мультиплікативним методом (табл. 2).

Найвищу рангову оцінку за цими трьома методами має Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. Це один з найстаріших ВНЗ в

Україні, має потужну науково-технічну базу та високий науковий потенціал. ХНУ ім. В.Н. Каразіна увійшов до світового рейтингу якості освіти World University Rankings 2015/16 за версією Times Higher Education. Тому отриманий в цій роботі результат є досить закономірним. Розглянемо більш детально наведені значення рейтингових оцінок. Так, різниця між першим та другим за рангом показником складає 0,07 пунктів за методом WSM, 0,034 – за методом WPM, і 0,13 – за WAM. Відношення першого до останнього складає: 3,59 за методом WSM, 36,25 – за методом WPM, і 4,85 – за WAM.

Найбільш повну картину можна побачити, якщо порівняти також і результати роботи методів MOORA (аналіз співвідношень і співвідношення з точкою-еталоном), FM і MULTIMOORA (табл. 3).

Таблиця 2

Рейтингові оцінки наукової діяльності ВНЗ м. Харкова

[розрахунки автора]

ВНЗ	WSM_t	Ранг	ВНЗ	WPM_t	Ранг	ВНЗ	WAM_t	Ранг
ХНУ	0,593	1	ХНУ	0,435	1	ХНУ	0,514	1
НТУ «ХП»	0,487	3	НТУ «ХП»	0,401	2	НТУ «ХП»	0,444	2
ХНАДУ	0,523	2	ХНАДУ	0,289	4	ХНАДУ	0,406	3
НАУ «ХАІ»	0,479	4	НАУ «ХАІ»	0,306	3	НАУ «ХАІ»	0,393	4
ХНУБА	0,377	5	ХНУБА	0,204	8	ХНУБА	0,291	5
УПА	0,314	8	УПА	0,247	5	УПА	0,28	6
ХДУХТ	0,353	6	ХДУХТ	0,193	9	ХДУХТ	0,273	7
УкрДУЗТ	0,303	9	УкрДУЗТ	0,219	6	УкрДУЗТ	0,261	8
ХНУМГ	0,277	12	ХНУМГ	0,207	7	ХНУМГ	0,242	9
ХНПУ	0,346	7	ХНПУ	0,097	14	ХНПУ	0,222	10
ХНЕУ	0,279	11	ХНЕУ	0,157	10	ХНЕУ	0,218	11
ХНУРЕ	0,284	10	ХНУРЕ	0,149	11	ХНУРЕ	0,216	12
ХНАУ	0,245	13	ХНАУ	0,089	15	ХНАУ	0,167	13
НЮУ	0,217	16	НЮУ	0,114	12	НЮУ	0,166	14
ХНТУСГ	0,226	14	ХНТУСГ	0,098	13	ХНТУСГ	0,162	15
ХДЗА	0,219	15	ХДЗА	0,033	17	ХДЗА	0,126	16
ХДАДМ	0,165	18	ХДАДМ	0,061	16	ХДАДМ	0,113	17
ХДАФК	0,201	17	ХДАФК	0,012	18	ХДАФК	0,106	18

Таблиця 3

Рейтингові оцінки наукової діяльності ВНЗ м. Харкова

[розрахунки автора]

ВНЗ	RS_t	Ранг	ВНЗ	RF_t	Ранг	ВНЗ	FM_t	Ранг	MULTI MOORA
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
ХНУ	0,322	1	ХНУ	0,037	1	ХНУ	1,6E-19	3	1
НТУ «ХП»	0,247	3	НТУ «ХП»	0,073	3	НТУ «ХП»	3,3E-19	2	2
ХНАДУ	0,266	2	ХНАДУ	0,133	16	ХНАДУ	5,5E-18	1	3
ХНУБА	0,171	5	ХНУБА	0,113	5	ХНУБА	4,6E-20	5	4
НАУ «ХАІ»	0,234	4	НАУ «ХАІ»	0,13	12	НАУ «ХАІ»	1,3E-19	4	5
УПА	0,139	8	УПА	0,114	6	УПА	4,0E-20	6	6

Продовження таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ХДУХТ	0,16	6	ХДУХТ	0,133	17	ХДУХТ	9,3E-21	7	7
УкрДУЗТ	0,133	9	УкрДУЗТ	0,118	7	УкрДУЗТ	1,7E-21	9	8
ХНУМГ	0,119	10	ХНУМГ	0,121	8	ХНУМГ	5,6E-21	8	9
ХНПУ	0,154	7	ХНПУ	0,073	2	ХНПУ	9,7E-27	15	10
ХНЕУ	0,117	11	ХНЕУ	0,128	11	ХНЕУ	2,6E-22	10	11
ХНУРЕ	0,111	12	ХНУРЕ	0,132	13	ХНУРЕ	5,0E-23	11	12
ХДЗА	0,094	13	ХДЗА	0,098	4	ХДЗА	5,2E-34	17	13
ХНАУ	0,086	14	ХНАУ	0,127	10	ХНАУ	6,0E-26	14	14
НЮУ	0,076	16	НЮУ	0,132	14	НЮУ	2,0E-24	12	15
ХНТУСГ	0,086	15	ХНТУСГ	0,134	18	ХНТУСГ	1,8E-24	13	16
ХДАДМ	0,06	18	ХДАДМ	0,122	9	ХДАДМ	1,1E-30	16	17
ХДАФК	0,075	17	ХДАФК	0,133	15	ХДАФК	4,6E-38	18	18

Таким чином, всі методи, окрім FM, дали найвищу рейтингову оцінку ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Найнижчий результат в Харківській державній академії фізичної культури. Цікаві результати отримуємо для ВНЗ, які зайняли місця з 2 по 5 (рис. 1).

Досить нестійка ситуація з ХНАДУ і НАУ «ХАІ». Метод співставлення з точкою - еталоном відкинув ці вузи на 16 і 12 місця відповідно. Особливістю роботи цього методу є те, що суттєве відхилення хоча б по одному індикатору від еталонової точки значно знижує рейтингову оцінку вузу. Тому в даній роботі при використанні методу MULTIMOORA вплив RP-

рейтингу було знижено шляхом введення вагового коефіцієнта. Слід зазначити, що для 12 з 18 ВНЗ стався збіг за результатами рангів, наданими агрегованими методами WAM і MULTIMOORA (на рис. 2 для вузів, які посіли з 6 по 12 місця це особливо чітко видно). Якщо ж значення рангу не збігалося (для ВНЗ, які посіли 4, 5 і з 13 по 16 місця), то остаточне рішення за місцем кожного вузу в підсумковому рейтингу оцінки наукової діяльності приймалося за методом MULTIMOORA, стійкість якого була підтверджена раніше в роботі [9].

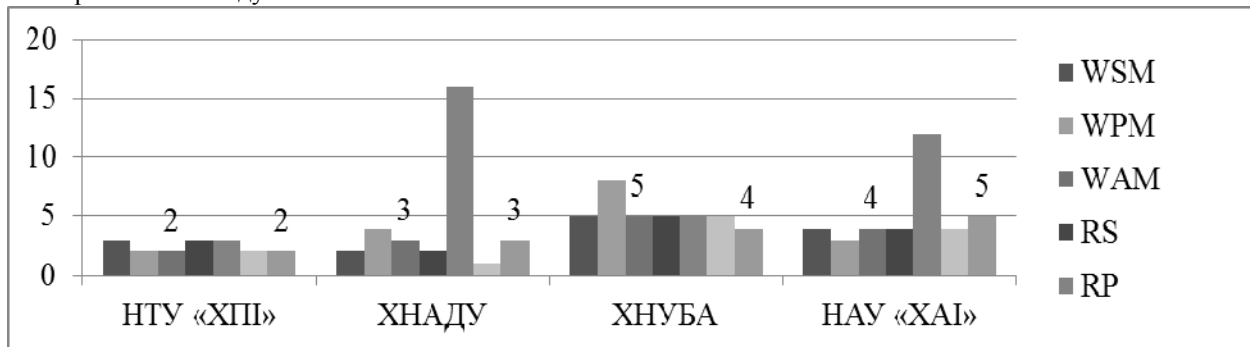

Рис. 1. Результати розподілу місць з 2 по 5

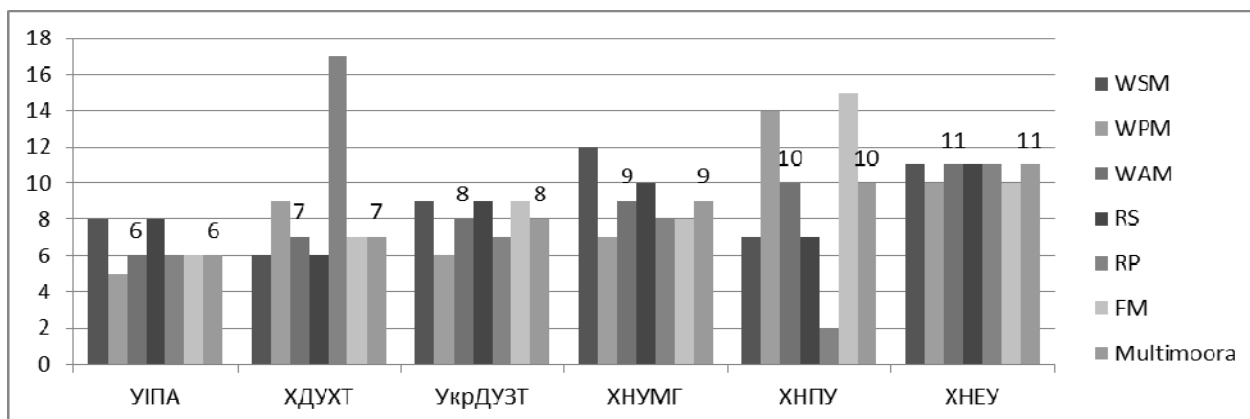

Рис. 2. Результати розподілу місць з 6 по 11

ВИСНОВКИ

Таким чином, жоден з розглянутих методів побудови рейтингової оцінки на основі багатокритеріального аналізу альтернатив не дає можливості отримати однозначне і єдине вірне рішення. Тільки комплексний підхід з урахуванням всіх переваг і недоліків кожного з методів дасть можливість отримати стійкий рейтинг, який може бути покладений в основу розробки стратегії розвитку ВНЗ шляхом збільшення фінансування наукової діяльності найбільш успішних з них. Для вузів, які перебувають у другій половині рейтингу, є можливість отримати корисну інформацію про своє місце в конкурентному середовищі, визначити свої слабкі сторони і розробити відповідні коригувальні стратегії.

Список використаних джерел

1. Азгальдов Г.Г. К вопросу об исследовательской компоненте качества вуза / Г.Г. Азгальдов, А.В. Костин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.akvobr.ru/issledovatelskaja_komponenta_kachestva.html
2. Карминский А.М. Энциклопедия рейтингов: экономика, общество, спорт / А.М. Карминский, А.А. Полозов, С.П. Ермаков. – М.: ИД Форум. – 2016. – 445 с.
3. Логвиненко Ю.Л. Сутність рейтингування підприємств та його значення в ринкових умовах / Ю.Л. Логвиненко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління», 2009. – №640. – С. 319-327.
4. Матвієнко П. Рейтингова оцінка діяльності банків України / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – №2(555). – С.37–46.
5. Тарадина Л.Д. Международные рейтинги университетов: влияют ли они на развитие университетов и стоит ли им доверять? / Л.Д. Тарадина // Вестник Православного Свято-Тихоновского гуманитарного университета. Серия 4: Педагогика. Психология. – 2014. – №2(33). – С. 9-17.
6. Watty K. (2003), When will Academics Learn about Quality? // Quality in Higher Education. 9(3), pp. 213–221.
7. Zhao F. (2003), Transforming quality in research supervision: A knowledge-management approach // Quality in Higher Education, 9(2), pp. 187–197.
8. Balezentis, T., Zeng, Sh. (2013), Group Multi-criteria Decision Making Based upon Interval-valued Fuzzy Numbers: An Extension of the MULTIMOORA Method. Expert Systems with Applications 40(2), pp. 543–550.
9. Zavadskas, E.K.; Antucheviciene, J.; Saparauskas, J.; Turskis, Z. (2013); MCDM Methods WASPAS and MULTIMOORA: Verification of Robustness of Methods when Assessing Alternative Solutions, Journal of Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research (ECECSR), 47(2), pp. 5-20
10. Brauers, W.K.M., Zavadskas, E.K. (2006), The MOORA Method and its Application to Privatization in a Transition Economy. Control and Cybernetics 35(2), pp. 445–469.
11. Brauers, W.K., Zavadskas E.K. (2010), Project Management by MULTIMOORA as an Instrument for Transition Economies. Technological and Economic Development of Economy 16(1), pp. 5–24.

СУХАРЕНКО

УДК 336.71:336.027(447)

ЧЕРЕП

Тетяна Андріївна

Алла Василівна

Tanya_Suharenko@meta.ua

ОЦІНКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АТ
"ОЩАДБАНК"ASSESSMENT OF THE BANK RESOURCE
POTENTIAL JSC "OSCHADBANK"

магістр, Запорізький національний університет

д.е.н., професор

В статті розглянуто та узагальнено основні підходи до поняття «ресурсний потенціал банку». Висвітлено авторське розуміння даної категорії. Проаналізовано економічне значення ресурсного потенціалу банку для банківської системи та національної економіки загалом. Здійснена оцінка ресурсного потенціалу АТ «Ощадбанк» та здійсненні висновки щодо його стану.

В статье рассмотрено та обобщенно основные подходы к понятию «ресурсный потенциал банка». Освещено авторское понятие данной категории. Проанализировано экономическое значение ресурсного потенциала банка для банковской системы и в общем для национальной экономики. Осуществлена оценка ресурсного потенциала АО «Ощадбанк» та осуществлены выводы касая его состоянию.

In the article the main approaches to the concept of "resource potential of the bank are considered and summarized." Illuminated author's concept in this category. The economic value of the resource potential of the bank to the banking system, and in general for the national economy is analyzed. The estimation of resource potential JSC "Oschadbank" that made its findings with regards to the state is done.

Ключові слова: банк, ресурсний потенціал банку, банківські ресурси, фінансові ресурси, чинники, оцінка, капітал, ефективність, показники управління

Ключевые слова: банк, ресурсный потенциал банка, банковские ресурсы, финансовые ресурсы, факторы, оценка, капитал, эффективность, показатели управления

Keywords: bank, resource potential of the bank, banking resources, financial resources, factors, evaluation, capital, efficiency, governance indicators

ВСТУП

Сьогодні в умовах гострої економічної кризи та високої конкуренції у вітчизняній банківській системі особливого значення набуває питання оцінки, аналізу та контролю рівня ресурсного потенціалу банку. Ефективне оперування зазначеними економічними категоріями забезпечить прибутковість та конкурентоспроможність не лише окремого банку, а й всієї банківської системи загалом.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів оцінки ресурсного потенціалу банку займалися такі науковці: І.В. Барилюк [2], Л.В. Васюренко [3], А.П. Вожжов [4], Н.Г. Волик [5], Ж.М. Довгань [6], В.В. Коваленко [8], Н.Г. Маслак [9], І.В. Сало [9], І.М. Федосік [3] та інші. Завдяки працям цих вчених питання оцінки ресурсного потенціалу банку набуло значного розвитку. Та все ж не існує універсального методу оцінки, тому дане питання вимагає подальших напрацювань.

МЕТА РОБОТИ полягає в аналізованні поняття «ресурсний потенціал банку», дослідження його економічного значення та безпосередня його оцінка на прикладі АТ «Ощадбанк».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних

видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти та звітність банку за аналізований період.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння, оцінювання узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ресурси для банку - це фундамент його діяльності, тому вивчення даної категорії та розгляд проблем пов'язаних з її формуванням та використання відіграє надзвичайно важливу роль для вітчизняних банків.

Ресурсний потенціал – це основа діяльності будь-якого банку, оскільки від його структури та умов формування залежать масштаби діяльності банку та розмір отриманого прибутку. Й хоча термін «ресурсний потенціал» є найбільш уживаним в банківській практиці, однак єдиного підходу до визначення цього поняття досі немає [10, с. 291].

Сьогодні в економічній літературі не існує єдиного підходу до поняття «ресурсний потенціал банку», тому вважаємо за доцільне розглянути різні точки зору, щодо цього поняття, серед науковців (Табл. 1).

Як видно з дослідження, існує багато прикладів та визначень ресурсного потенціалу банку, які однакові за суттю, але різні за змістом, адже кожен автор по різному його трактує.

Таблиця 1

Визначення поняття «ресурсний потенціал банку» з точки зору науковців

Автор	Визначення
Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. [1, с. 378]	Сукупність усіх грошових коштів банку, які перебувають безпосередньо у його розпорядженні, а також коштів, які банк може потенційно залучити.
Барилук І.В. [2, с. 207]	Сукупність усіх видів ресурсів, які здійснюють вплив на діяльність окремого банку – фінансові, матеріальні, трудові, технічні, організаційні, інформаційні, просторові.
Васюренко Л.В. Федосік І.М. [3, с. 62]	Сукупність усіх фінансових коштів банку, що знаходяться в безпосередньому його розпорядженні, і коштів, які можуть бути потенційно залучені банком у результаті проведення ефективної повномасштабної банківської діяльності або прирощені чи втрачені в разі проведення активних операцій.
Вожжов А.П. [4]	Сукупність власних, залучених та позикових коштів, що акумульовані, і коштів, які можуть бути потенційно залучені банком; потенційними можливостями установи формувати свої ресурси; максимальним обсягом ресурсів, які банк може залучити на фінансовому ринку.
Волик Н.Г. [5, с. 271]	Це максимум ресурсів, які банк може залучити на фінансовому ринку
Дж. Барні [10, 292]	Ресурси, що знаходяться у його розпорядженні та забезпечують ефективне функціонування
Довгань Ж.М. [6]	Це максимальна кількість ресурсів, що банківська установа може залучити на фінансовому ринку.
Епіфанова А.О., Маслак Н.Г. та Сало І.В. [9]	Це сукупність власних, залучених та позикових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються на його розсуд для здійснення банківської діяльності.
Заруба О. [7, с. 39]	Це потенційні можливості банку формувати свої ресурси.
Коваленко В.В. [8, с. 74]	Власні кошти і кошти, залучені банком у результаті здійснення інших пасивно й активно-пасивних операцій банків.
Панасенко Г. [10, с. 291]	Це грошові надходження з різних джерел, що набувають форми власного і позикового капіталу, а також доходів, які генеруються банком та призначенні для задоволення фінансових потреб суб'єктів економіки, виконання фінансових зобов'язань банку, відшкодування витрат за залученими коштами та отримання комерційного прибутку.
Савлук М.І. [12, с. 90]	Це потенційні можливості банку формувати свої ресурси.

Загалом даний аналіз показав, що існують два підходи до визначення «ресурсного потенціалу банку»:

- схожість ресурсного потенціалу з фінансовими ресурсами;
- віднесення до ресурсного потенціалу не лише фінансових коштів, а й інших ресурсів банку (матеріальні, трудові, технічні, організаційні, інформаційні, просторові).

Отже, ресурсний потенціал фінансової установи характеризує сукупність її можливостей і має на увазі наявність чинників, що визначають силу, джерела, кошти, запаси та інші резерви, які можуть бути використаними в економічній діяльності. З іншої точки зору, ресурсний потенціал банку визначається якістю та кількістю коштів, які має в своєму розпорядженні установа, кваліфікацією персоналу, інноваційними, інформаційними і фінансовими можливостями [10, с. 293].

На наш погляд, найбільш доцільним є таке визначення ресурсного потенціалу: ресурсний потенціал комерційного банку – це органічна єдність

та взаємодія власних, залучених та запозичених коштів банку, що знаходяться у його розпорядженні, та які він залучає для проведення ефективної банківської діяльності, а саме: збільшення кількості клієнтів та підвищення якості наданих послуг, зростання прибутку, оптимальне поєднання ліквідності та дохідності банківських операцій.

Економічне значення ресурсного потенціалу банку проявляється у:

1. Забезпеченні банків необхідними для функціонування обсягом та структурою ресурсів.
2. Стимулюванні економічного зростання країни шляхом кредитування потреб суб'єктів економіки за рахунок акумульованих ресурсів.
3. Збереженні довгострокових конкурентних переваг банків шляхом виявлення перспективних методів формування ресурсів та напрямів їх ефективного використання, а також зростанні конкурентоспроможності банківської системи шляхом адаптації кращого іноземного досвіду організації банківської справи.
4. Інтеграції у світову фінансову систему

шляхом виходу українських банків на міжнародні ринки капіталу та залучення іноземних інвестицій у вітчизняну банківську систему.

5. Інформаційно-аналітичному обґрунтуванні розроблення та реалізації стратегії формування ресурсного потенціалу.

6. Забезпеченні адаптації діяльності вітчизняних банків до змін ринкового середовища функціонування.

7. Визначенні напряму стратегічного розвитку банківської системи України шляхом реалізації банками відповідного виду ресурсної політики [2].

Оцінка ресурсного потенціалу сьогодні відіграє дуже важливу роль в діяльності банку. За допомогою цих даних можна визначити результати діяльності банку та зробити висновки щодо подальшої його діяльності.

Дослідники в галузі оцінки результативності процесів, що відбуваються в банківській системі, дійшли висновку про неможливість виділити із числа результативних показників будь-який один як загальний, придатний для комплексної оцінки. Це пов'язано зі значною і постійно зростаючою кількістю як об'єктів аналізу, так і індикаторів, критеріїв діяльності в умовах зростаючої конкуренції на ринку банківських послуг та розвитком інтеграційних процесів [13].

Для оцінки ресурсного потенціалу АТ «Ощадбанк» скористаємося переліком показників запропонованим Ларіоною К. Л. та Возною С. А. Саме розробка ефективної системи оціночних показників є одним з найбільш важливих моментів у проведенні оцінки ресурсного потенціалу банку [9]. Вибір показників для розрахунку ґрунтується на таких критеріях:

– достатність – відображає розмір капіталу, необхідний банку для здійснення активних операцій. У контексті даного критерію пропонуємо розраховувати один з трьох встановлених НБУ обов'язкових банків нормативів капіталу, який найбільш точно характеризує рівень достатності ресурсного потенціалу банку (Н2), також розрахуємо коефіцієнти співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів та до зобов'язань;

– ліквідність – установлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання зобов'язань протягом певного періоду. Даний критерій найбільш повно характеризує три обов'язкові до виконання банками нормативи ліквідності НБУ;

– якість – відображає стабільність та забезпеченість ресурсів банку.

– ефективність використання – характеризує економічну ефективність використання банківських ресурсів.

Таблиця 2

Система показників для оцінки ресурсного потенціалу банку

Назва показника	Нормативне значення
І група – Нормативи достатності капіталу	
Норматив адекватності регулятивного капіталу (К1)	не менше 10%
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (К2)	не менше 9 %
Коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (К3)	не менше 10%
ІІ група – Нормативи ліквідності	
Норматив миттєвої ліквідності (К4)	не менше 20%
Норматив поточної ліквідності (К5)	не менше 40%
Норматив короткострокової ліквідності (К6)	не менше 60%
ІІІ група – показники якості ресурсів банку	
Коефіцієнт забезпечення зобов'язань власними коштами (надійності) (К7)	Не менше 5%
Коефіцієнт доступності банку до запозичень на міжбанківському ринку (К8)	не менше 20%
Мультиплікатор капіталу (К9)	12-15%
ІV група – показники ефективності використання ресурсів банку	
Коефіцієнт ефективності використання власних коштів (К10)	не менше 5%
Коефіцієнт використання зобов'язань (К11)	не менше 75-80 %
Коефіцієнт використання платних пасивів (К12)	90%

В результаті, авторами було обрано три показники для оцінки ефективності використання різних видів фінансових ресурсів банку. Таким чином, для оцінки рівня ресурсного потенціалу банку дослідники пропонують розраховувати систему з чотирьох груп показників, що комплексно характеризують ресурсний потенціал банку (таблиця 2).

Для того, щоб оцінити рівень достатності ресурсного потенціалу за даною методикою необхідно застосувати певну шкалу оцінювання. Оскільки майже всі показники мають оптимальні значення з умовою “не менше” (тобто їх зниження є не бажаним), то за умови, що розраховані показники співпадають з оптимальними, показник достатності ресурсного потенціалу буде дорівнювати оцінці 12.

Це свідчитиме про дотримання мінімальних норм показників достатності, ліквідності, якості та ефективності використання ресурсів (таблиця 3).

Відповідно до розрахованих показників (табл.3), визначимося з оцінками для розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу АТ «Ощадбанк» (табл.4).

Пропонується така градація показника достатності ресурсного потенціалу з урахуванням застосування запропонованої нами системи коефіцієнтів:

1. $-12 < D_{гр} < -4$, високий ризик втрати фінансової стійкості банку та виникнення незбалансованості в ресурсному забезпеченні;

2. $-3 \leq D_{gr} < 5$, управління ресурсним потенціалом банку забезпечує нормальний рівень фінансової стійкості та достатнє ресурсне забезпечення;

3. $6 \leq D_{gr} < 14$, стабільне функціонування банку. Ідеальний варіант управління ресурсним потенціалом, коли банк найбільш ефективно

використовує наявні ресурси і при цьому виконує всі нормативи;

4. $15 \leq D_{gr} < 24$, надлишкова ліквідність, необхідно переглянути стратегію управління ресурсним потенціалом банку.

Таблиця 3

Розрахунок показників для оцінки ресурсного потенціалу АТ «Ощадбанк» за 2013 – 2015 роки

Показник	Нормативне значення	2013	2014	2015
K1	не менше 10%	24,58	31,4	11,47
K2	не менше 9%	19,0	6,5	6,1
K3	не менше 10%	23,8	7,9	6,4
K4	не менше 20%	78,0	13,0	14,9
K5	не менше 40%	77,0	10,7	14,2
K6	не менше 60%	96,0	16,8	22,4
K7	не менше 5%	33,4	23,7	5,6
K8	не менше 20%	41,9	35,3	12,6
K9	12-15%	6,34	4,13	5,28
K10	не менше 5%	6,6	5,04	3,9
K11	не менше 75-80%	78,4	66,8	43,1
K12	90%	77,6	38,5	30,5

Таблиця 4

Оцінки для розрахунку показника достатності ресурсного потенціалу АТ «Ощадбанк» за 2013 – 2015 роки

Показник	Нормативне значення	2013	2014	2015
K1	не менше 10%	2	2	1
K2	не менше 9%	2	0	0
K3	не менше 10%	2	0	0
K4	20%	2	0	0
K5	40%	2	0	0
K6	60%	2	0	0
K7	не менше 5%	2	2	1
K8	не менше 20%	2	2	0
K9	12-15%	-1	-1	-1
K10	не менше 5%	1	1	-1
K11	не менше 75-80%	1	-1	-2
K12	90%	-1	-2	-2
Σ	-	16	3	-4

Отже, на основі даного розрахунку можна зробити висновки, що протягом аналізованого періоду АТ «Ощадбанк» спостерігається погіршення ситуації щодо функціонування банком.

В 2013 році спостерігається надлишкова ліквідність, банку необхідно переглянути стратегію управління ресурсним потенціалом. Протягом 2014 року ситуація значно покращилася, банк знаходився на нормальному рівні фінансової стійкості та мав достатнє ресурсне забезпечення. На кінець аналізованого періоду ситуація дуже погіршилася, існував високий ризик втрати фінансової стійкості банку та виникнення незбалансованості в ресурсному забезпеченні.

ВИСНОВКИ

Отже, в ході дослідження було розкрито зміст поняття «ресурсний потенціал банку» та досліджено його економічне значення. Оцінка ресурсного потенціалу дозволила визначити, що протягом аналізованого періоду лише в 2014 році в АТ «Ощадбанк» спостерігалось таке управління

ресурсним потенціалом банку, яке забезпечувало нормальний рівень фінансової стійкості та достатнє ресурсне забезпечення стабільне функціонування.

Ідеальний варіант управління ресурсним потенціалом, коли банк найбільш ефективно використовує наявні ресурси і при цьому виконує всі нормативи.

Список використаних джерел

1. Арбузов С.Г., Банківська енциклопедія: Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. Центр наукових досліджень Національного банку України – К.: Знання, 2011. – 504 с
2. Барилюк, І. Стратегічний підхід до формування структури ресурсного потенціалу банку: Формування ринкової економіки в Україні. / І.Барилюк. – 2012. – Вип. 26, Ч. 1. – С. 16-24.
3. Васюренко, О. Ресурсний потенціал комерційного банку: / О. Васюренко, І. Федосік. – Банківська справа. – 2002. – № 1. – С. 58–64

4. Вожжов А.П. Процессы трансформации банковских ресурсов [Текст]: А.П. Вожжов.– Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2006. – 339 с.
5. Волик Н.Г. Ресурсна база комерційних банків України: сучасний стан і перспективи розвитку / Н.Г. Волик, К.Г. Яценко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2010. – № 6. – С. 270–274.
6. Довгань Ж.М. Ресурси комерційного банку: формування та управління : автореф. дис. кандидата економічних наук : 08.04.01/ Київський національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 19 с
7. Заруба О. Ресурсне забезпечення банку: розробка моделі / О. Заруба // Вісник НБУ. – 2008. – № 9. – С. 35–37.
7. Вожжов А.П. Процессы трансформации банковских ресурсов / А.П. Вожжов. – Севастополь : Изд. СевНТУ, 2006. – 339
8. Коваленко В.В. Функціональна достатність ресурсного потенціалу банків: методи оцінювання та напрями забезпечення : монографія / В.В. Коваленко, Ж.І. Торяник. – Х., 2010. – 180 с.
9. Ларіонова К.Л. Оцінка ресурсного потенціалу банку / К.Л. Ларіонова, С.А. Возна // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2014. - № 5(1)
10. Єпіфанов, А.О. Операції комерційних банків : навч. посіб. / А.О. Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
11. Панасенко Г.О. Синтезоване бачення поняття «ресурсний потенціал банку» в контексті розвитку економічної теорії / Г.О. Панасенко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.12. – С. 291 – 297.
12. Савлук М.І. Гроші та кредит: [підручник] / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
13. Торяник Ж.І. Оцінка рівня достатності ресурсного потенціалу банківських установ на основі розрахунку інтегрального показника / Ж.І. Торяник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 1. – С. 141–144.
14. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] – Режим доступу / <http://www.bank.gov.ua>.
15. Офіційний сайт АТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс] – Режим доступу / <http://www.oschadbank.ua/>

ТКАЧЕНКО

Сергій Анатолійович
nukoblikaudit@inbox.ru

к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, в.о. ректора Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

УДК 338.242.2:[65.012.122:338.43]

ГЕНЕРАЛЬНІ І НЕТРИВІАЛЬНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ОПЕРАТОРНО-ПЕРСПЕКТИВНИХ СИСТЕМ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ВИРОБНИЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ

GENERAL FOUNDATIONS AND NON-TRIVIAL FUNCTION OF THE INTEGRATED ECONOMIC DIAGNOSTICS OPERATOR-ADVANCED SYSTEMS OF STRATEGIC MANAGEMENT ACTIVITIES OF ENTERPRISES AND INDUSTRIAL ASSOCIATIONS OF THE COUNTRY

У даній статті визначені наукові засади, розроблені і обґрунтовані теоретичні положення, науково-практичні методи та рекомендації щодо подальшого підвищення виробничо-господарського розвитку промислових підприємств у сучасних умовах на основі підсилення уваги до основних й специфічних принципів, які повинні бути закладені в підсистему інтегрованої економічної діагностики при її формуванні як з боку розробників систем управління, так і із сторони безпосередніх користувачів економіко-аналітичних інформаційних даних. Обґрунтовано, ступінь реалізації як загальних, так й специфічних принципів, знаходить свій прояв в процесі функціонування усіх елементів підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем

стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та виробничих об'єднань і в тому числі її функціональної структури. Серед перспектив розвідок у даному напрямку актуальністю відрізняється питання пов'язане із розглядом функціональної структури, складу задач підсистеми інтегрованої (сукупної) економічної діагностики.

В данной статье определены научные основы, разработаны и обоснованы теоретические положения, научно-практические методы и рекомендации по дальнейшему повышению производственно-хозяйственного развития промышленных предприятий в современных условиях на основе усиления внимания к основным и специфическим принципам, которые должны быть заложены в подсистему интегрированной экономической диагностики при формировании как со стороны разработчиков систем управления, так и со стороны непосредственных пользователей экономико-аналитических информационных данных. Обосновано, степень реализации как общих, так и специфических принципов, находит своё проявление в процессе функционирования всех элементов подсистемы интегрированной экономической диагностики функционально развитых систем стратегического управления деятельностью промышленных предприятий и научно-производственных объединений и в том числе её функциональной структуры. Среди перспектив дальнейших исследований в данном направлении особой актуальностью отличается вопрос, связанный с рассмотрением функциональной структуры, состава задач подсистемы интегрированной (совокупной) экономической диагностики.

In this article the scientific foundations, designed and grounded theoretical principles, scientific practices and recommendations for further improvement of the economic development of industrial enterprises in modern conditions by strengthening the attention to the basic and specific principles that should be incorporated into a subsystem integrated economic diagnosis of the formation on the part of the developers of control systems, and by the direct users of economic information and analytical data. It is proved, the degree of implementation of both general and specific principles, is manifested in the operation of all elements of the integrated economic subsystem diagnostics functionally advanced systems of strategic management activities of industrial enterprises and scientific-production associations, including its functional structure. Among the prospects for further research in this area of particular relevance is different question related to the consideration of the functional structure, composition of tasks integrated economic subsystem diagnostics, more.

Ключові слова: виробничі об'єднання, діяльність, загальні й специфічні принципи, інтегрована економічна діагностика, промислове підприємство, система стратегічного управління, функціонально розвинута, функція, ціль

Ключевые слова: деятельность, задача, интегрированная экономическая диагностика, научно-производственное объединение, общие и специфические принципы, подсистема, промышленное предприятие, система стратегического управления, функционально развитая, функция, экспонент

Keywords: activity, a task, integrated economic diagnostics, Scientific and Production Association, general and specific principles, subsystem, industrial enterprise, strategic management system, functional development, function, target

ВСТУП

Інтегрована економічна діагностика, виступаючи функцією системи управління, в умовах широкого впровадження та розвитку у промислових об'єднан-

нях і на виробничих підприємствах функціонально розвинутих систем стратегічного управління усе більше привертає до себе увагу як один із факторів підвищення конкурентних позицій компаній на теренах сучасного ринку. Об'єктивна оцінка існуючої

провідної практики організації економіко-аналітичного забезпечення, характеру та складності питань, які виникають при реалізації економіко-аналітичних розрахунків, на нашу думку, може бути зроблена тільки у щільному взаємозв'язку із дослідженнями механізму впливу на економічну ефективність (якість) виробничо-господарського розвитку функціонально розвинутих систем стратегічного управління взагалі і виявленням наявних в цієї області складностей та невирішених проблем і інше. Не дивлячись на той факт, що на даний час наявна велика кількість досліджень пов'язаних із проблемами інтегрованої економічної діагностики провідних вчених-економістів, в загальному обсязі яких виділяються роботи таких авторів, як Н.Е. Бабічева [1], І.Ф. Ветрова [2], Т.В. Єпіфанова [3], Є.О. Іванов [4], В.В. Ільїн [5], С.О. Калиновський [6], Д.Г. Михаленко [7], Ф. Райхельд [8], І.М. Синяєва [9], І.В. Філімоненко [10], Д.П. Фролов [11] та інших, питання пов'язане із визначенням основних й специфічних принципів, які повинні бути закладені в підсистему економіко-аналітичного дослідження і оцінки при її формуванні та впровадженні висвітлення не знайшло. Отож, велике практичне й теоретичне значення має викладення матеріалу, який знаходив би свій прояв в процесі функціонування усіх елементів методу підсистеми інтегрованої економічної діагностики і в тому числі її функціональної структури та підсилив увагу до діагностики як з боку розробників систем управління, так і зі сторони безпосередніх користувачів економіко-аналітичної інформації для подальшого підвищення економічної ефективності (якості) функціонуючих на промислових підприємствах та у науково-виробничих об'єднаннях систем стратегічного управління, які у науково-практичній літературі, на наш погляд, розглянуті недостатньо повно. Актуальність, недостатня теоретична і методологічна розробленість та суттєва науково-прикладна значимість вказаних цільових питань зумовила вибір тематики дослідження, її мету, завдання і функціональну структуру, ін.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні наукових засад, розробці та обґрунтуванні теоретичних положень, науково-практичних методів і рекомендацій щодо подальшого підвищення виробничо-господарського розвитку промислових підприємств у сучасних умовах на основі підсилення уваги до основних та специфічних принципів, які повинні бути закладені в підсистему інтегрованої економічної діагностики при її формуванні як з боку розробників систем управління, так і зі сторони безпосередніх користувачів економіко-аналітичної інформації й ін.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретико-методологічною основою статті виступає діалектичний метод та основні положення теорії діагностики, управління. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: *абстрактно-логічний* (для теоретичного узагальнення і формулювання висновків); *монографічний* (при дослідженні методик діагностики, управління); *економіко-статистичний*, *розрахунково-конструктивний*, *порівняльний* (при комплексному аналізі та

оцінці стану діагностики, управління); *групування* (з метою характеристики основних й специфічних принципів, які закладені в діагностику при її формуванні як з боку розробників систем, так і зі сторони користувачів аналітичних даних) ін.

РЕЗУЛЬТАТИ

Створення підсистеми інтегрованої економічної діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань пов'язане із вирішенням широкого кола питань методологічного, інформаційного, економетричного, технічного й організаційного характеру, які істотно впливають на функціональну структуру підсистеми. І перед тим як розглядати функціональну структуру підсистеми, уявляється необхідним визначити ті принципи, які повинні бути закладені в підсистему при її проектуванні. Такий шлях дозволяє більш науково підібрати елементи підсистеми, раціонально пов'язати їх між собою й тим самим зробити процеси, які відбуваються в підсистемі, більш економічно ефективними та ін.

Виходячи із того, що підсистема інтегрованої економічної діагностики створюється в межах функціонально розвинутої системи стратегічного управління діяльністю промислових підприємств й виробничих об'єднань, тоді цілком природно узгодження її принципів із загальносистемними принципами. Саме реалізація при створенні підсистеми загальносистемних принципів робить її органічним компонентом системи управління підприємством у цілому. В якості основних і найбільш важливих можливо назвати наступні принципи створення підсистеми інтегрованої економічної діагностики: системного підходу, нових завдань, уніфікації проектних рішень, безперервного розвитку, мінімізації обсягу вхідної та вихідної інформації, сполучення функціонального і програмно-цільового підходу й ін.

Поряд із цими загальними принципами при створенні та функціонуванні підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинен бути реалізований цілий ряд окремих поодиноких, специфічних принципів, які впливають із ролі діагностики в управлінні сучасними ринковими угрупованнями (підприємствами) і місця діагностики в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань. Розглянемо більш детально основні із цих принципів.

Принцип максимальної ефективності функціонального розвитку економіко-аналітичних розрахунків. Підсистема інтегрованої економічної діагностики повинна створюватися як технологічна система з розподілом функцій між людиною і машиною. Реалізація цього принципу досягається закріпленням за людиною справжніх творчих процесів, таких як внесення змін в хід вирішення задач, загальна оцінка результатів діагностики, вироблення принципів рішень та інше. В той же час найбільш трудомісткі й ті, що піддаються формалізації економіко-аналітичні розрахунки повинні бути передані для виконання на

сучасних машинах електронних цифрових ін.

Принцип узгодженості робіт із функціонального розвинення діагностики з іншими напрямками удосконалення управління. Проектні роботи із створення підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинні бути сполучені із виконуваними на промислових підприємствах і у виробничих об'єднаннях розробками в області удосконалення економіки та організації виробничо-господарської діяльності, функціонального розвинення систем проектування і управління технологічними процесами, ін.

Принцип комплексності діагностики. Комплексність характеризує змістовну сторону діагностики, який повинен задовольняти вимозі всебічного дослідження економіки підприємств та об'єднань, а також їх внутрішніх структурних підрозділів як єдиного цілого за будь-які періоди часу. Реалізується цей принцип шляхом включення в підсистему інтегрованої економічної діагностики спеціальних блоків: періодичної діагностики діяльності підприємства, внутрішньозаводської діагностики, оперативної діагностики, і інших. Комплексність нерозривно пов'язана із системністю. *Системність* – це підхід, який забезпечує досягнення комплексності функції інтегрованої економічної діагностики, в якому органічно суміщається методика та організація процесів діагностики із використанням сучасних економіко-математичних методів і новітньої обчислювальної техніки, таке ін.

Принцип випереджаючого розвитку методичного забезпечення діагностики. Як було відзначено вище, в економічній діагностиці багато які аспекти не опрацьовані досить всебічно та глибоко. Це стосується на сам перед методичного забезпечення таких видів діагностики, як проблемно-орієнтованої, перспективної і в певній мірі порівняльної діагностики, оскільки вони практично знаходяться в стадії становлення та розвитку. Між тим формування і впровадження задач діагностики вимагає попереднього їх опрацювання в методичному плані, перевірки доцільності їх вирішення в традиційних умовах управління господарюючими об'єктами. Реалізація вказаного принципу на практиці здійснюється шляхом включення до складу підсистеми інтегрованої економічної діагностики тільки таких задач, які передбачені керівними (уніфікованими, галузевими) методичними матеріалами й інструктивними вказівками з функції економічної діагностики.

Принцип випереджаючого розвитку паралельних підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і банку даних. Необхідність врахування цього принципу випливає із того факту, що для вирішення завдання діагностики в переважній більшості випадків потрібна інформація паралельних підсистем функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і банку даних. При цьому найбільш економічно ефективно з точки зору технології сучасної цифрової обробки інформації

вирішення економіко-аналітичних задач забезпечується у тому випадку, коли задачі діагностики являють собою продовження послідовно вирішуваних задач планування та бухгалтерського обліку. Реалізація даного принципу досягається етапністю розроблення і впровадження підсистеми інтегрованої економічної діагностики в залежності від наявності в функціонально розвинутих системах стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань необхідної для кожного чергового етапу інформації і саме відповідних організаційних передумов й ін.

Принцип теоретико-методологічної єдності. Застосування того або іншого елементу методу вирішення завдання діагностики залежить від блоку, в який це завдання включається та який визначає цільове призначення задачі і її інформаційно-технічні характеристики. Дуже важливо для вирішення однотипних задач, які відносяться до різних блоків та комплексів підсистеми, застосовувати єдині методи вирішення, які випливають із єдиної теоретичної концепції функції діагностики й такі, що дозволяють створити набір «стандартних» процедур із оброблення економіко-аналітичної інформації, ін.

Принцип орієнтації економіко-аналітичної інформації на конкретне використання. Вихідна інформація підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинна надаватися в обсязі, в строки і з періодичністю, які необхідні та достатні для вироблення відповідних управлінських рішень в конкретних виробничо-господарських умовах керівниками лінійних внутрішніх структурних підрозділів й функціональних служб. Реалізація означеного принципу досягається за рахунок чіткого визначення змісту вихідних форм, наведення в них, у випадку необхідності інформаційних даних різних економіко-аналітичних завдань, встановлення послідовності надання інформації на відповідні рівні системи стратегічного управління і ін.

Принцип достовірності економіко-аналітичних інформаційних даних. Цей принцип проявляється у тому, що вихідна інформація підсистеми інтегрованої економічної діагностики повинна бути нейтральною, тобто об'єктивно відображати досліджувані процеси та явища. Реалізується принцип достовірності шляхом використання масивів інформації підсистеми бухгалтерського обліку і звітності, яка має високий ступінь точності та достовірності, співставленням результатів діагностики за оперативною інформацією з інформацією періодичного характеру (в основному інформацією бухгалтерського обліку), а також включенням у технологічний процес обробки інформаційних даних операцій контрольного рахунку й інше.

ВИСНОВКИ

Отже, ступінь реалізації перерахованих вище принципів як загальних, так і специфічних, знаходить свій прояв в процесі функціонування усіх елементів підсистеми інтегрованої економічної діагностики функціонально розвинутих систем стратегічного управління діяльністю промислових підприємств та науково-виробничих об'єднань і в тому числі її

функціональної структури, ін. Серед перспектив розвідок у даному напрямку актуальністю відрізняється питання пов'язане із розглядом функціональної структури, складу задач підсистеми інтегрованої економічної діагностики, ін.

Список використаних джерел

- 1. Бабичева, Н.Э. Методология ресурсоориентированного экономического анализа развития организаций: автореферат диссертации ... д.э.н.: 08.00.12 - «Бухгалтерский учёт, статистика» / Надежда Эвальдовна Бабичева; [Место защиты: Воронеж. госуниверситет]. – Воронеж, 2013. - 40 с.
- 2. Ветрова, И.Ф. Методология и методический инструментарий анализа и аудита интеллектуальной собственности в АПК: диссертация ... доктора экономических наук: 08.00.12 / Ирина Фёдоровна Ветрова; [Место защиты: Финансовый университет при Правительстве РФ]. - Москва, 2013. - 327с.: ил.
- 3. Епифанова, Т.В. Методология государственного регулирования и обеспечения устойчивости развития предприятий малого и среднего бизнеса: автореферат диссер. ... д.э.н.: 08.00.05 / Татьяна Владимировна Епифанова; [Место защиты: Рост. гос. экон. ун-т «РИНХ»]. - Ростов-на-Дону, 2013. - 52 с.
- 4. Иванов, Е.А. Бюджетирование в учётно-аналитических системах многоsegmentных организаций [Текст]: монография / Е.А. Иванов. – Москва: ИНФРА-М, 2013. – 168, [2] с.: илл., таблиц.; 21 см.; ISBN 978-5-16-006720-9.
5. Ильин, В.В. По ту сторону проектов [Электронный ресурс]: записки консультанта / Владислав Владимирович Ильин. - 2-е изд. (электронное).- М.: Бином. Лаб. знан., 2013. - VI, 376с.: ил., табл.; 22см.; ISBN 978-5-9963-2243-5.
6. Калиновский, С.А. Управленческий учёт и анализ использования технологической оснастки: монография/Сергей Александрович Калиновский. - Москва: ИНФРА-М, 2013. - 155с.: иллюстр.; 21см.; ISBN 978-5-16-006454-3.
7. Михаленко, Д.Г. Управление организационными изменениями интегрированных экономических систем: в сфере автомобилестроения: теория и практика: автореферат дис. ... д.э.н.: 08.00.05 / Дмитрий Геннадьевич Михаленко; [Место защиты: Сам. гос. экономич. ун-т]. – Самара, 2013. – 45 с.
8. Райхельд, Фредерик. Искренняя лояльность [Текст]: ключ к завоеванию клиентов на всю жизнь / Фред Райхельд при участии Роба Марки; пер. с англ. С. Филина. - Москва: Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 347 с.: ил.; 22см. - (Хороший перевод!; 104.); ISBN 978-5-91657-377-0 (в перепл.).
9. Синяева, И.М. Паблик рилейшнз [Текст]: толковый словарь / Инга Михайловна Синяева. - М.: Дашков и К°, 2013.-199с.; ISBN 978-5-394-02002-5.
10. Филимоненко, И.В. Управление локальными рынками региона как факторами экономического роста [Текст]: монография / Ирина Владимировна Филимоненко; Сиб. фед. ун-т, Ин-т упр. бизнес-проц. и экон. – Красноярск: СФУ, 2013. – 457 с.: ил., табл.; 21 см.; ISBN 978-5-7638-2911-2.
11. Фролов, Д.П. Маркетинговая парадигма регионального развития: монография / Даниил Петрович Фролов. - 2-е изд., доп. - Волгоград: Издательство Волгогр. гос. ун-та, 2013.-155,[1]с.: ил., табл.; 21см.; ISBN 978-5-9669-1141-6.

ВІТКА

Наталія Євгенівна
lenavitka@ukr.net

УДК 658.001.895:654

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ SWOT ТА PEST-АНАЛІЗУ ПРИ
ОЦІНЮВАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІFEATURES OF SWOT ANALYSIS AND PEST-IN EVALUATING ENTERPRISES
COMPETITIVENESS OF TELECOMMUNICATIONк.е.н., доцент,
Дніпровський
національний
університет імені
Олеся Гончара

Стаття присвячена особливості застосування SWOT та PEST-аналізу діяльності підприємства телекомунікаційної галузі на прикладі ПАТ «Укртелеком», визначенню стратегічних напрямів розвитку для забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Результати проведеного SWOT та PEST-аналізу створюють стратегічне балансування позитивних та негативних факторів з урахуванням особливості діяльності підприємства ринку фіксованого зв'язку.

Статья посвящена особенностям применения SWOT и PEST-анализа деятельности предприятия телекоммуникационной отрасли на примере ПАТ "Укртелеком", определению стратегических направлений развития для обеспечения конкурентоспособности субъекта ведения хозяйства. Результаты проведённого SWOT и PEST-анализа создают стратегическое балансирование позитивных и негативных факторов с учётом особенности деятельности предприятия рынка фиксированной связи.

The article is devoted to the peculiarities of SWOT and PEST-analysis of the enterprise telecommunications industry on the example of JSC "Ukrtelecom", the definition of strategic directions of development to ensure the competitiveness of the entity. The results of the SWOT and PEST-analysis provide strategic balance of positive and negative factors, taking into account the features of the enterprise fixed-line market.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, статус глобального оператора

Ключевые слова: конкурентоспособность предприятия, SWOT-анализ, PEST-анализ, статус глобального оператора

Keywords: competitiveness, SWOT-analysis, PEST-analysis, global operator status

ВСТУП

У наш час, до першої десятки країн, що мають найбільш розвинені системи зв'язку і телекомунікації, відповідають світовим стандартам, до яких входять: Південна Корея, Данія, Ісландія, Велика Британія, Швеція, Люксембург, Швейцарія, Нідерланди, Гонконг та Норвегія. Україна у цьому рейтингу, станом на 2015 рік, посідає 79-е місце, поступаючись не тільки промислово розвиненим, а й багатьом країнам, що розвиваються [1]. Розвиток телекомунікаційної галузі в Україні на сьогодні обумовлений, з одного боку, значним незадовільним попитом на якісні послуги рухомого зв'язку, а з іншого – виникненням сегменту новітніх високо-технологічних послуг передачі даних третього (3G) та четвертого (4G) покоління. Проблема оцінювання конкурентоспроможності підприємств телекомунікаційної галузі є складною й комплексною, що дозволяє здійснити низьку заходів: вихід на глобальні телекомунікаційні ринки; формування стратегій розвитку; забезпечення економічної безпеки; оцінки перспективи продажу конкретних видів послуги.

Складність категорії конкурентоспроможності обумовлено різноманіттям підходів до її оцінки. У працях І. Ансофа, Ж-Ж. Ламбена, М. Портера розгля-

даються, в основному, теоретичні основи оцінки конкурентоспроможності. Проблемам оцінки конкурентоспроможності підприємств телекомунікаційної галузі присвячені праці українських вчених: І. Булах та Т. Надтока [2], С. Воробієнко [3], О. Єлісеєва [4], І. Кораблінова [5], В. Гранатуров [6], Т. Гільорме [7] та ін. Проте недостатньо уваги в літературі приділено саме використанню стратегічного аналізу при оцінюванні конкурентоспроможності підприємств телекомунікаційних підприємств.

МЕТА РОБОТИ

Мета статті полягає у оцінюванні стану конкурентоспроможності підприємств телекомунікаційної галузі з використанням методики SWOT та PEST-аналізу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою дослідження є загально-наукові методи, а саме теоретичне узагальнення, систематизація, групування, табличний метод, методики SWOT та PEST-аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний ринок послуг фіксованого зв'язку можна поділити на 3 групи: глобальний оператор; оператори, що націлені на бізнес сегмент; оператори,

що надають доступ до фіксованого зв'язку та до мережі Інтернет за однією виділеною лінією. На сьогодні на ринку фіксованого зв'язку в розрізі глобального оператора є єдиний монополіст – це ПАТ «Укртелеком». До 2011 року Укртелеком був у державній власності, проте, за офіційною версією на сайті НКРЗІ (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації) та оприлюдненою в засобах СМІ: в цілях прискорення процесу модернізації та набуття сучасних технологій підприємство виставило на торги 37% своїх акцій та сьогодні не вважається державною власністю, проте позиціонує себе, як державний оператор зв'язку. Кількість абонентів у сфері надання фіксованого зв'язку зменшується, що пов'язано з поступовим переходом абонентів фіксованого зв'язку на рухомий – мобільний зв'язок. Для розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності ПАТ «Укртелеком» необхідно дослідити умови розвитку бізнес-середовища на засадах стратегічного аналізу.

Конкурентні переваги суб'єкта господарювання формуються під впливом як внутрішнього, так і зовнішнього бізнес середовища. Сукупність факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства диференціюються в залежності від стану макро- та мікросередовища діяльності підприємств телекомунікаційної галузі. Здійснено аналіз конкурентних переваг підприємства на засадах SWOT та PEST-аналізу для ПАТ «Укртелеком». Методичні інструментарії SWOT та PEST-аналізу як методів стратегічного аналізу надають ключові висновки щодо конкурентного статусу досліджуваного підприємства: PEST-аналіз допомагає дослідити сукупний телекомунікаційний ринок, тоді як SWOT розглядає, в якому положенні бізнес-одиниця знаходиться в умовах ринкового середовища. PEST-аналіз, зазвичай, використовують для більш детального аналізу внутрішнього середовища компанії після проведеного SWOT-аналізу.

Визначення конкурентних переваг підприємства на засадах SWOT-аналізу для ПАТ «Укртелеком» відбувався за 5 етапами: пошук слабких та сильних сторін діяльності в умовах інформаційного суспільства; визначення можливостей зростання бізнесу; визначення загроз; складання таблиці SWOT; ключові висновки після проведення аналізу. У шаблоні SWOT-аналізу були обрані 10 напрямів та відповідні альтернативи: імідж компанії (репутація), обізнаність та лояльність клієнтів (рівень обізнаності послуг на ринку, рівень лояльності до послуг, частота придбання послуг, готовність рекомендувати послуги знайомим), ціна (гнучкість у відношенні до цінової політики, здатність встановлювати більш високі ціни, відношення цільової аудиторії до росту цін, ефективне ціноутворення), різноманітність асортименту (різноманітність вибору послуг, швидкість випуску нових послуг), собівартість (зростання собівартості послуг), технології (технологічний рівень компанії, наявність патентів, наявність технологій, що дозволяють знижувати собівартість продукції), дистрибуція послуг (дистрибуція послуг,

монополізація каналів збуту), просування послуг (якість креативу і рекламних матеріалів, унікальність стратегії просування, маркетингова діяльність, розмір рекламного бюджету), інвестиції та розвиток (можливість інвестування в розвиток, гнучкість в рішеннях, швидкість прийняття рішень, мобільність компанії на ринку), персонал (кваліфікація персоналу, продуктивність праці, мотивація і залученість персоналу), властивості послуг (якість послуг, функціональні характеристики послуг, рівень сервісу і реалізованих послуг, ефективність вирішення головної проблеми клієнта). Для зручності ці напрями стратегічного аналізу об'єднано у чотири групи: ринкові, фінансові, технології та організації, конкуренції.

Після цього всі відповіді респондентів (фокус-група) по альтернативам зводяться у таблиці: слабкі (маркетингова діяльність, продуктивність персоналу, репутація, якість послуг, рівень сервісу і реалізованих послуг функціональні характеристики послуг, частота зміни торгової марки, гнучкість у відношенні до цінової політики, відношення цільової аудиторії до росту цін, відношення цільової аудиторії до росту цін, розмір рекламного бюджету,) та сильні (технологічний рівень компанії, наявність технологій, що дозволяють знижувати собівартість продукції, мобільність компанії на ринку, кваліфікація персоналу, монополізація каналів збуту) сторони. Побудова таблиці SWOT-аналізу для ПАТ «Укртелеком» представлена у таблиці 1.

Ключові висновки після проведення SWOT-аналізу для ПАТ «Укртелеком»: перелік конкурентних переваг, які повинно закріплювати (потужна телекомунікаційна інфраструктура з географічною наявністю, можливість виходу на глобальні ринки); сильні сторони компанії неясні для споживачів і потребують більш ефективної комунікації (високотехнологічний рівень компанії); необхідні заходи для реалізації потенційних можливостей (необхідне залучення значних інвестицій); як в розвитку можливостей використовувати сильні сторони послуг; як мінімізувати вплив слабких сторін на послуги (модернізація комутаційного обладнання, будівництво оптико-волоконні лінії зв'язку (ВОЛЗ), розвиток маркетингової діяльності); план дій по усунення слабких сторін чи перетворенню слабких сторін в сильні (стратегія айкідо).

Для вивчення середовища непрямого впливу на конкурентоспроможність ПАТ «Укртелеком»: проведено PEST-аналіз. PEST-аналіз – зручний метод для аналізу макросередовища (зовнішнього середовища) підприємства.

Методика PEST-аналізу використовується для оцінки ключових ринкових тенденцій галузі: результати для визначення списку загроз і можливостей при складанні SWOT-аналізу компанії. PEST-аналіз є інструментом довгострокового стратегічного планування і складається на 3-5 років вперед, з щорічним оновленням даних. Може бути виконаний у вигляді матриці з 4 квадрантів або в табличній формі.

Таблиця 1

Матриця SWOT-аналізу для ПАТ «Укртелеком» [авторське дослідження]

СИЛЬНІ СТОРОНИ (Strengths)		СЛАБКІ СТОРОНИ (Weaknesses)	
Рейтинг	Параметр	Рейтинг	Параметр
1	Технологічний рівень компанії	1	Функціональні характеристики послуг
2	Наявність технологій, що дозволяють знизити собівартість послуг	2	Продуктивність персоналу
3	Мобільність компанії на ринку	3	Відношення цільової аудиторії до росту цін
4	Кваліфікація персоналу	4	Імідж компанії
		5	Маркетингова діяльність
5	Монополізація каналів збуту	6	Якість послуг
		7	Рівень сервісу і реалізованих послуг
МОЖЛИВОСТІ (Opportunities)		ЗАГРОЗИ (Threats)	
Рейтинг	Параметр	Рейтинг	Параметр
1	IP-телефонія	1	Погіршення економічного стану країни
2	Оновлення та покращення асортименту і якості послуг	2	Зміна рівня доходу аудиторії
3	Можливість надання наборів послуг	3	Посилення правового регулювання
4	Акційні пропозиції	4	Зростання витрат і вартості при наданні послуг, випереджаючий ріст доходу

Таблиця 2

Зведена таблиця PEST-аналізу ПАТ «Укртелеком» [авторське дослідження]

ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ		ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ	
Фактор	Вага	Фактор	Вага
Ймовірність розвитку військових дій в країні	0,2	Рівень інфляції і процентні ставки	0,25
Антимонопольне і трудове законодавство	0,18	Рівень доходів населення	0,24
Податкова політика (тарифи і пільги)	0,16	Курси основних валют	0,22
Бюрократизація і рівень корупції	0,17	Рівень розвитку підприємництва та бізнес-середовища	0,09
Тенденції до регулювання або дерегулювання галузі	0,10	Рівень безробіття, розмір і умови оплати праці	0,07
Свобода інформації і незалежність ЗМІ	0,08	Ступінь глобалізації та відкритості економіки	0,06
СОЦІАЛЬНО - КУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ		ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ	
Спосіб життя і звички споживання	0,22	Доступ до новітніх інформаційних технологій	0,23
Ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля і виходу на пенсію	0,20	Розвиток і проникнення Інтернету, розвиток мобільних пристроїв	0,19
Вимоги до якості послуг і рівня сервісу	0,19	Впровадження системи електронної комерції	0,18
Темпи зростання населення	0,14	Ступінь використання, впровадження та передачі інформаційних технологій	0,17
Розмір і структура сім'ї	0,13		
Соціальна стратифікація в суспільстві, меншини	0,07	Поява новітніх матеріалів, каналів передачі інформації	0,15
Розвиток релігії та інших вірувань	0,06		

Весь процес проведення PEST-аналізу можна умовно розділити на наступні етапи: визначення факторів, які можуть вплинути на продажі і прибуток компанії; збір інформації щодо динаміки і характеру зміни кожного фактора; аналіз значущості і ступеня впливу кожного фактора; складання зведеної таблиці PEST-аналізу. Фактори поділяють на 4 групи: P (Political) – політико-правове середовище, E (Economic) – економічний стан ринку, S (Socio – cultural) – соціальний та культурний стан ринку, T (Technological) – технологічний прогрес в галузі.

Проведемо PEST-аналіз для ПАТ «Укртелеком» (табл. 2). При проведенні PEST-аналізу ПАТ «Укртелеком» було виділено 4 групи факторів та експертним шляхом визначено ваги субфакторів. До групи 1 «ПОЛІТИЧНІ ФАКТОРИ» було віднесено: ймовірність розвитку військових дій в країні (0,2), антимонопольне і трудове законодавство (0,18), податкова політика (тарифи і пільги) (0,16), бюрократизація і рівень корупції (0,17), тенденції до регулювання або дерегулювання галузі (0,1), свобода інформації і незалежність ЗМІ (0,08). До групи 2

«ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ» було віднесено: рівень інфляції і процентні ставки (0,25), рівень доходів населення (0,24), курси основних валют (0,22), рівень розвитку підприємництва та бізнес-середовища (0,05), рівень безробіття, розмір і умови оплати праці (0,07), ступінь глобалізації та відкритості економіки (0,06). До групи 3 «СОЦІАЛЬНО – КУЛЬТУРНІ ФАКТОРИ» було віднесено: ставлення до роботи, кар'єри, дозвілля і виходу на пенсію (0,22), спосіб життя і звички споживання (0,20), вимоги до якості послуг і рівня сервісу (0,19), темпи зростання населення (0,14), розмір і структура сім'ї (0,13), соціальна стратифікація в суспільстві, меншини (0,07), розвиток релігії та інших вірувань (0,06). До групи 4 «ТЕХНОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ» було віднесено: доступ до новітніх інформаційних технологій (0,23), розвиток і проникнення Інтернету, розвиток мобільних пристроїв (0,19), впровадження системи електронної комерції (0,18), ступінь використання, впровадження та передачі інформаційних технологій (0,17), поява новітніх матеріалів, каналів передачі інформації (0,15).

У Заключній формі для аналізу зовнішніх факторів впливу на конкурентоспроможність підприємства за методом PEST-аналізу на прикладі ПАТ «Укртелеком», необхідні надати рекомендовані дії суб'єкта господарювання в залежності від впливу зовнішніх факторів. При цьому кожен зовнішній субфактор конкурентоспроможності підприємства телекомунікаційної галузі може бути залежно від поведінки (зростання чи зменшення) як стимулятором, так і дестимулятором.

ВИСНОВКИ

Після проведення SWOT та PEST-аналізу для ПАТ «Укртелеком» можливо зробити відповідні висновки: низька якість послуг фіксованого зв'язку (майже 8% міжміських викликів є неуспішними, що також є неприпустимим для оператора фіксованого зв'язку); наявність корупції (насамперед, при отриманні відповідних ліцензій); неефективне державне регулювання (методика оцінювання якості послуг Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації не відповідає міжнародним стандартам); відсутність мотивації до інноваційної стратегії розвитку у зв'язку з відсутністю потенційних конкурентів на національному ринку (у 2015 році ринок фіксованого зв'язку залишався висококонцентрованим: індекс Герфіндала-Гіршмана (ННІ) знаходиться в межах від 3500 до 3879, коефіцієнт ринкової концентрації – в межах від 69,4% до 79,3% [8]) тощо.

Необхідно збалансувати стратегічні переваги досліджуваного підприємства з визначеними недоліками, спрямувати стратегічне бачення розвитку діяльності на інноваційні технології, що дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності ПАТ «Укртелеком» на міжнародних телекомунікаційних ринках. Статус глобального оператора на національних ринках призводить до небажання змінюватися, і як наслідок, відбувається

самоліквідація ринку фіксованого зв'язку. Про це свідчать офіційні дані Державної служби статистики України [9]: доходи від надання послуг фіксованого телефонного зв'язку у I півріччі 2016 року склали 3323,5 млн. грн., що на 20,7 % менше ніж за аналогічний період минулого року; дохід від надання послуг місцевого телефонного зв'язку зменшився на 23,0% і складає 2215,4 млн. грн.; доходи від послуг міжміського (разом з міжнародним) зв'язку зменшились у порівнянні з I півріччям 2015 року на 21,0% і склали 872,9 млн. грн.

Аналіз конкурентоспроможності послуг операторів телекомунікацій повинен бути постійною функцією, яка забезпечує можливість своєчасної реакції на загрози, що з'явилися на ринку, здатність до розробки заходів, що їх враховують.

Список використаних джерел

1. Інформаційне суспільство. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=6&language=uk>
2. Булах І.В. Оцінка конкурентоспроможності підприємства сфери телекомунікацій: монографія / І.В. Булах, Т.Б. Надтока. – Донецьк: «ДВНЗ ДонНТУ», 2010. – 244 с.
3. Воробієнко С.П. Визначення складу показників конкурентоспроможності телекомунікаційних послуг / С.П. Воробієнко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – 2009. – Т.5. – Вип. 248. – С. 20-23.
4. Єлісеєва О.К. Економіко-статистичний аналіз стану галузі зв'язку і телекомунікацій в Україні / О.К. Єлісеєва, Д.В. Земляной // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: економічні науки. – 2016. – № 1 (232). – С. 83-88.
5. Кораблінова І.В. Соціальні технології у формуванні конкурентних переваг інфокомунікаційних компаній [Електронний ресурс] / І.В. Кораблінова // Ефективна економіка. – 2014. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3457>
6. Гранатуров В.М. Конкурентоспроможність телекомунікаційних компаній: проблеми теорії та практики управління / В.М. Гранатуров, І.А. Кораблінова. – К.: КАФЕДРА, 2012. – 320 с.
7. Гільорме Т.В. Модель обліку людського капіталу як основа превентивного антикризового управління [Електронний ресурс] / Т.В. Гільорме // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 140-146. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>
8. Результати аналізу ринків послуг термінації трафіка на мережах фіксованого та рухомого (мобільного) телефонного зв'язку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=86&id=3948&language=uk>
9. Фіксований телефонний зв'язок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nkrzi.gov.ua/index.php?r=site/index&pg=148&language=uk>

ЯЦЕНКО

Катерина Анатоліївна
k.yatsenko5@gmail.comвикладач, ХНЕУ ім. С.
Кузнеця

УДК 005.934:005.7

ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУРEVALUATION OF THE ORGANIZATIONAL SUSTAINABILITY OF BUSINESS
STRUCTURES OPERATIONS

У статті визначено склад комплексу показників оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур. Виявлено основні проблеми у забезпеченні організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур на основі показників її оцінки.

В статье определено состав комплекса показателей оценки организационной устойчивости функционирования предпринимательских структур. Выявлены основные проблемы в обеспечении организационной устойчивости функционирования предпринимательских структур на основе показателей ее оценки.

The article is devoted to defining the composition of the set of indicators to evaluating the organizational sustainability of business structures operations. The basic problems in ensuring organizational sustainability of business structures operations based on its evaluation are detected.

Ключові слова: організаційна стійкість, комплекс показників, проблеми забезпечення організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур

Ключевые слова: организационная устойчивость, комплекс показателей, проблемы обеспечения организационной устойчивости функционирования

Keywords: organizational sustainability, the set of indicators, the problems of ensuring of the organizational sustainability of business structures operations

ВСТУП

Однією з ключових складових ефективного управління, що забезпечує виживання підприємницьких структур у періоди криз, є їх організаційна стійкість функціонування. У науковій літературі питання щодо комплексу показників для її оцінки є мало дослідженим. Питанню визначення показників оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур присвячені праці таких українських та зарубіжних науковців, як С. Анохін, В. Велева, І. Гончарова, Р. Еклс, О. Зайцев, Р. Шармін та інші. Проте вчені здебільшого характеризують її через показники продуктивності праці та коефіцієнт плинності кадрів, що комплексно не відображає сутність організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур.

МЕТА РОБОТИ полягає у визначенні складу комплексу показників організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур та проблем щодо її забезпечення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методичною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, а також дані фінансової та статистичної звітності підприємств, а також їх оперативної інформації.

При проведенні дослідження використано методи індукції та дедукції, контент-аналізу, коефіцієнтний метод, метод таксономічного аналізу та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організаційна стійкість функціонування є «межею», яка забезпечує взаємозв'язки зовнішнього і внутрішнього середовища підприємницьких структур, стійкість комунікацій між їх внутрішніми стейкхолдерами. З метою досягнення на підприємствах стійких взаємодій між стейкхолдерами для ефективного управління ними межа грає найважливішу роль [1].

У науковій літературі недостатньо розроблено питання визначення показників організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур, які б надавали комплексну оцінку її стану та тенденцій зміни. Тому автором статті запропоновано методичний підхід до оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур через послідовну реалізацію його етапів, методів та результатів, що відображено на рис. 1.

Гнучким методом аналізу текстових даних є контент-аналіз [1]. Контент-аналіз можна застосовувати як для кількісних, так і для якісних даних, при чому із використанням як індукції, так і дедукції [3]. Тому на його основі було визначено комплекс показників оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур.

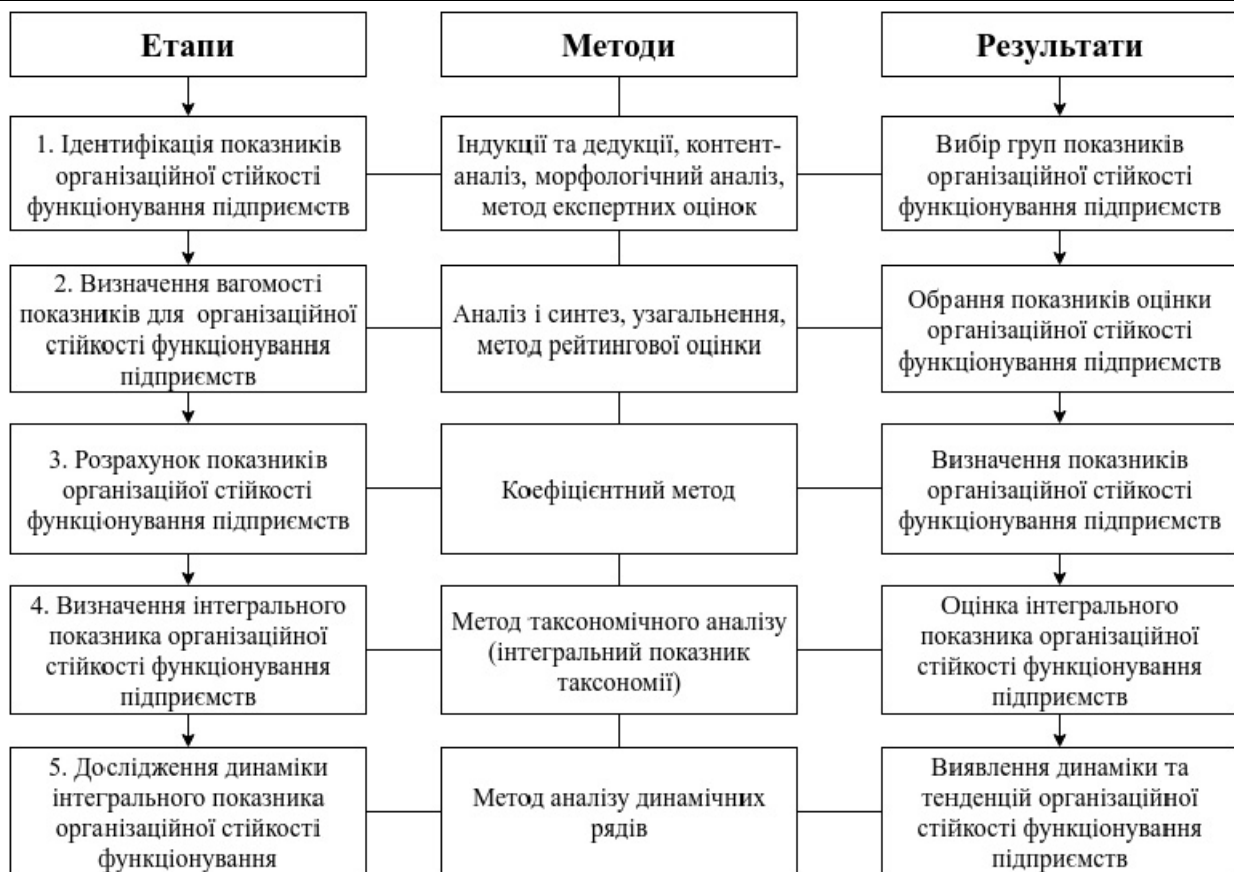

Рис. 1. Методичний підхід до оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур

Відмінністю запропонованого методичного підходу до оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур є включення до комплексу її показників коефіцієнта децентралізації прийняття управлінських рішень, що характеризує стан відносин між внутрішніми стейкхолдерами підприємства – власниками, керівниками, персоналом, рівень регламентації ієрархічних взаємозв'язків між рівнями управління на підприємстві та відхилення точки рівноваги від максимально можливого виграшу певної групи внутрішніх стейкхолдерів для визначення рівня задоволення інтересів різних груп внутрішніх стейкхолдерів підприємства, що є необхідним для забезпечення організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур.

Комплекс показників оцінки організаційної стійкості функціонування апробовано на 8 машинобудівних підприємствах України на основі даних фінансової та статистичної звітності підприємств, а також використанням оперативної інформації за 2009-2015 рр. Інтегральний показник організаційної стійкості функціонування досліджених підприємств знайдено за допомогою таксономічного показника рівня розвитку [4; 5].

Дані розрахунку показали, що інтегральний показник організаційної стійкості функціонування 8 машинобудівних підприємств має найвище середнє значення від еталонного рівня лише 37% за період 2009-2015 рр.

Для визначення тісноти взаємозв'язку між організаційною та іншими складовими стійкості

функціонування машинобудівних підприємств проведено кореляційний аналіз на основі визначення коефіцієнта кореляції. Результат розрахунку коефіцієнта кореляції між інтегральними показниками фінансової та організаційної стійкості функціонування машинобудівних підприємств склав 0,45, між інтегральними показниками фінансової та виробничої – 0,25, між інтегральними показниками виробничої та організаційної – 0,66. Таким чином, зміна значення інтегрального показника організаційної стійкості функціонування призводить до зміни інтегрального показника фінансової та виробничої стійкості функціонування підприємницьких структур, при цьому при зростанні одного відповідно можемо спостерігати зростання інших (прямий зв'язок).

Розраховані показники організаційної стійкості функціонування та визначені її інтегральні показники для 8 машинобудівних підприємств свідчать про її порушення. За допомогою отриманих даних і проведеного аналізу виявлено основні проблеми у забезпеченні організаційної стійкості функціонування машинобудівних підприємств, серед яких: низька продуктивність праці; високий рівень плинності кадрів через незадовільні умови праці, відсутність матеріальної, соціальної та психологічної мотивації працівників; консервативність менеджменту; відокремленість учасників виробничого процесу від процесу прийняття рішень та результатів робіт; руйнування традиційних міжгалузевих і міжрегіональних логістичних ланцюгів.

Тому перспективою подальших досліджень є розробка методичних положень щодо подолання визначених проблем забезпечення організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур.

ВИСНОВКИ

Таким чином, розроблений методичний підхід до оцінки організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур забезпечує її комплексну оцінку, відмінністю якого є включення коефіцієнта децентралізації прийняття управлінських рішень та відхилення точки рівноваги від максимально можливого виграшу певної групи внутрішніх стейкхолдерів. На основі його апробації визначено основні проблеми забезпечення організаційної стійкості функціонування підприємницьких структур.

Список використаних джерел

1. Плетнёв Д.А. Критерий и показатели оценки устойчивости корпорации в русле системного подхода / Д.А. Плетнёв // Стратегии бизнеса. – 2013. – № 2 (2). – С. 21–26.
2. Cavanagh, S. Content analysis: concepts, methods and applications / S. Cavanagh // Nurse Researcher. – 1997. – 4(3). – P. 5–16.
3. Elo S. The qualitative content analysis process / S. Elo, H. Kyngas // – Journal of Advanced Nursing. – 2008. – 62 (1). – P. 107–115.
4. Репіна І.М. Таксономічний аналіз ефективності формування та використання активів підприємства / І.М. Репіна // Формування ринкової економіки. – 2011. – №6. – С. 440–457.
5. Саблина Н.В. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия / Н.В. Саблина, В.А. Теличко // Бизнес-Информ. – 2009. – № 3. – С. 78–82.